

Levensschets van H.J. Spijker

<https://hdl.handle.net/1874/234491>

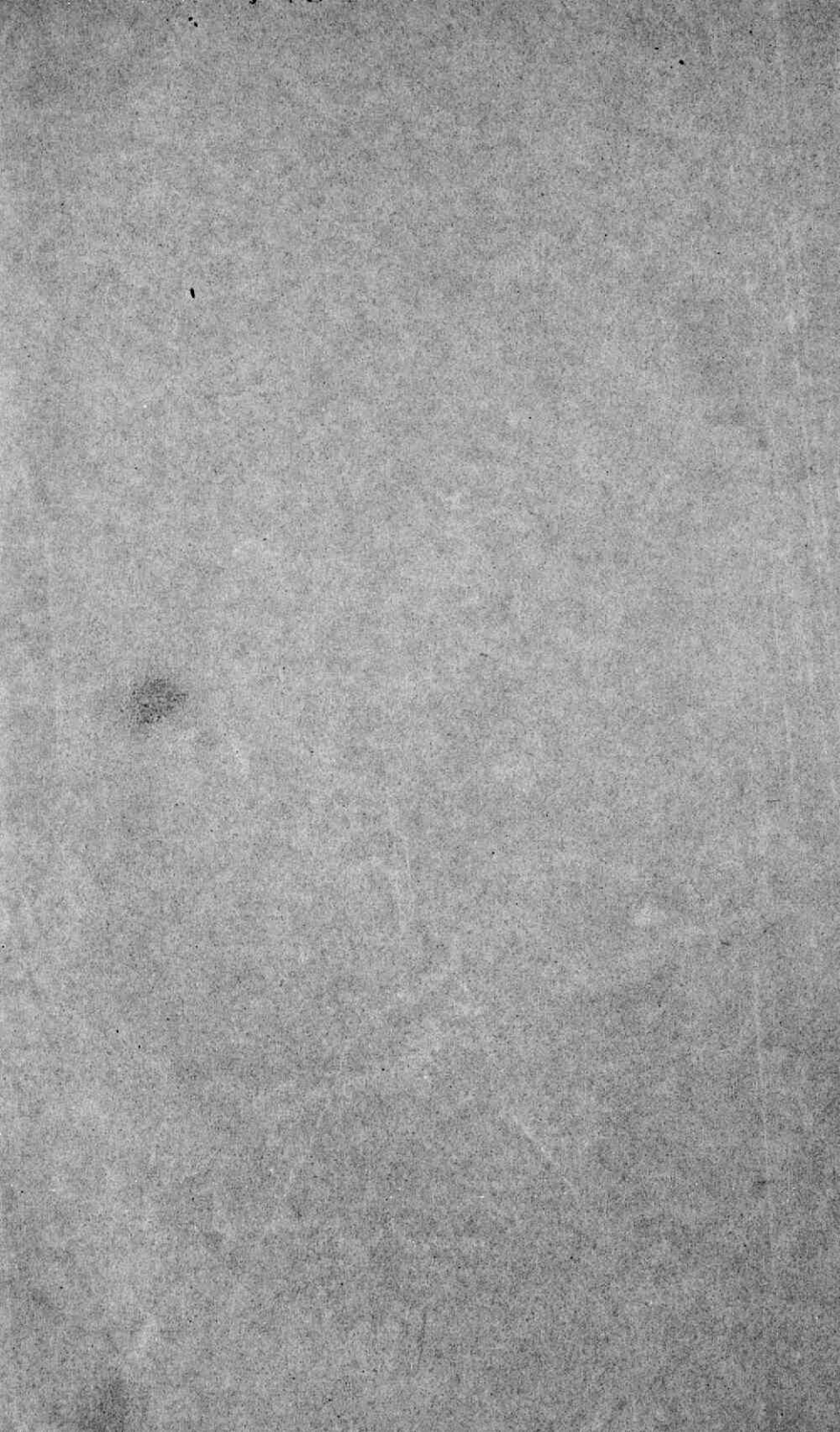
mmolog 13

BR.1871. II.22.

1871, II, 22.

1871

14. des Vorjahres

BIBLIOTHEEK UNIVERSITEIT UTRECHT

3148 724 6

LEVENSSCHETS

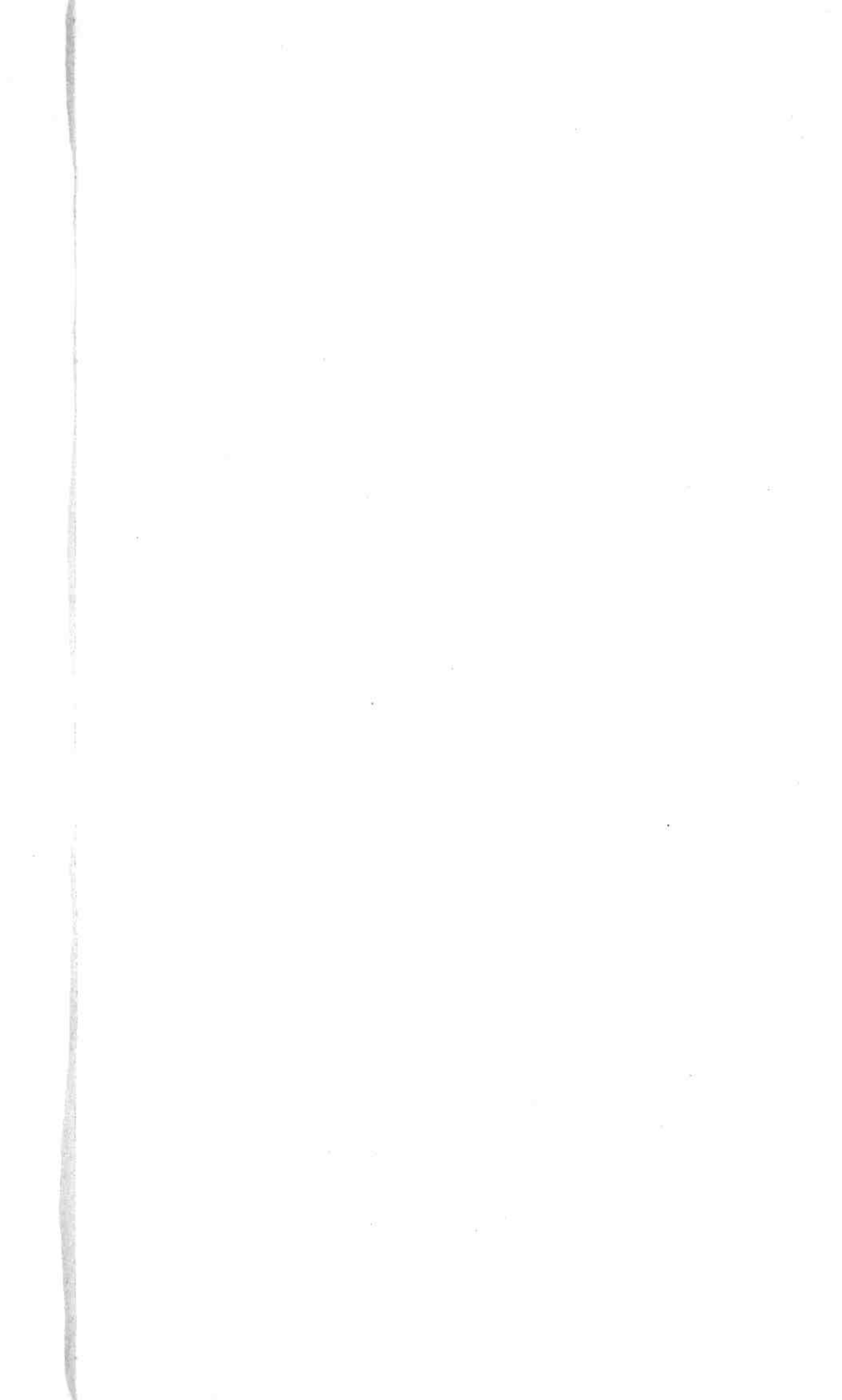
VAN

Dr. H. J. SPIJKER,

DOOR

Dr. B. TER HAAR,

Hoogleeraar te Utrecht.

Aan het stadsgewoel ontvloden en van eene vriendelijk lachende natuur omringd, geniet ik voor het eerst al het liefelijke der rust, welke deze zomervacantie mij aanbiedt. Eene zuivere en zachtgebalsemde lucht stroomt het wijd opengeslagen vensterraam binnen. Een vredig en zonnig landschap, waarlangs de zomer in overvloed zijne gaven heeft gestrooid, ligt vóór mij, en iets van de kalnte, die daarover zweeft, deelt zich onwillekeurig aan den boezem mede. Ginds, in het wijkend verschiet, van uit dat blauwachtig donker geboomte, waarachter het kerktorentje mijner eerste standplaats schuilt, doemen voor mij de herinneringen op van een gelukkig verleden; en straks, als de avondschemering daalt en mij geheel in het land der schaduwen en beelden verplaatst, dan staan geliefde dooden uit hunne graven op en wandelen, alsof zij zich nog in het land der levenden bevonden, voor mijn aangezicht heen. Mij dunkt, dit is juist eene plek, eene omgeving, eene stemming, gelijk ik mij kon wenschen, nu ik mij nederzet om een herin-

neringsoffer aan de nagedachtenis van een onvergetelijken vriend te wijden.

Reeds vóór ettelijke maanden werd ik door Dr. BERLAGE, een vriend des overledenen, namens diens weduwe, aangezocht, om een Bundel »Nagelaten Leerredenen van Dr. H. J. SPIJKER,» door het schrijven van eene Levensschets, welke daaraan moest voorafgaan, bij de gemeente in te leiden.

Geheel vreemd of ongedacht kon mij zulk een aanzoek niet voorkomen. Weinigen zullen er onder zijne nog levende vrienden zijn, die door langduriger banden der vriendschap aan hem zijn gehecht geweest, die hem beter dan ik hebben gekend, die hem langer zijn terzijde gebleven, of meer van nabij hem op zijne glansrijke levensbaan hebben kunnen volgen, van zijne eerste verschijning af, tot de laatste en moeilijke schreden toe, welke hij grafwaarts richtte. Weinigen ook, die zich meer dan ik aan hem verplicht kunnen gevoelen, die hem inniger hoogachting of oprechter toegeneenheid hebben kunnen toedragen. Ook aan de opgewektheid tot zulk een arbeid kon het mij alzoo niet ontbreken. Er waren echter aan de volbrenging dier taak ook eigenaardige bezwaren verbonden.

De Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde te Leiden had alreede Dr. J. G. R. Acqvooy, Predikant te Zalt-Bommel, een van SPIJKER's jeugdige vrienden, uitgenoodigd steller van het levensbericht te zijn, dat bestemd was onder de levensberichten harer afgestorvene medeleden te worden opgenomen. Dit stuk is alreede afgewerkt en ter perse gelegd, en

uit de mij overgezondene schets viel genoegzaam op te maken, hoe voortreffelijk en met welk eene gestrengte nauwkeurigheid deze schrijver zich van zijne taak gekweten heeft. Zou dan eene tweede levensschets nog verlangd kunnen worden en niet geheel overbodig zijn?

Het behoeft niet verzwegen te worden, dat bij het voortduren onzer vriendschapsbetrekking, gedurende de laatste jaren meerder verschil in richting en gevoelens tusschen ons was ontstaan. Zou ik dan wel de meest geschikte persoon zijn, om met de noodige objectiviteit zijne uitstekende, nog te weinig gekende of gewaardeerde gaven en verdiensten tot hun volle recht te doen komen?

De inhoud dezer Leerredenen is mij geheel onbekend, en ik ben er dankbaar voor, dat de tijdroovende en altijd moeilijke keuze uit zóó rijken voorraad, waarbij eigene denkwijze en overtuiging van zelfs haren invloed doet gelden, niet van mij is gevergd, maar geheel aan anderen is overgelaten en toevertrouwd (1). Maar natuurlijk ontbreekt daarom ook hier het aanprijzende woord, dat anders de gemeente met het hoogste recht zou mogen verwachten. Zoo deze Leerredenen een gewenschten aftrek vinden en opgang maken, dan zullen zij dit aan geene andere aanbeveling verschuldigd zijn, dan aan die, welke **SPIJKER**'s eigen naam, zijn welgevestigde roem als kanselredenaar en bovenzal de

(1) Later vernam ik, dat de overledene nog bij zijn leven aanwijzing gedaan had van de leerredenen, die hij voor zulk eene uitgave bestemd had.

herinnering zijns werks bij de onderscheidene gemeenten, waaronder hij met zooveel vrucht en zegen gearbeid heeft, met zich brengen.

In weerwil dier bezwaren, heb ik gemeend dit verzoek, dat de volbrenging van een heiligen vriendschapsplicht van mij vroeg, niet te mogen afwijzen, en mij geneigd en gereed betoond de mij opgedragene taak te aanvaarden. Immers, de levensberichten der Maatschappij van Letterkunde worden uitsluitend aan hare leden gezonden en dragen, wegens hunne bestemming, een meer bepaald wetenschappelijk karakter. In de levensschets, die ik in deze bladen aan het publiek waag aan te bieden, kunnen tal van kleinere bijzonderheden worden opgenomen, die dáár min of meer misplaatst zouden kunnen schijnen, en indien zij eenige waarde mocht bezitten, zal deze wel hoofdzakelijk daarin gelegen zijn, dat zij voor een goed deel *uit persoonlijke herinneringen* is opgemaakt en samengesteld.

Of eenig verschil in denkwijze van nadeeligen invloed op de bewerking of de voorstelling van het karakter mijns vriends geweest zij, dit verblijf aan het einde gerustelijk aan het oordeel van den lezer.

Wat mij nog meer daartoe bewogen hebbe? — Ik meen bescheidenlijk te mogen gelooven, dat, indien men SPIJKER had kunnen raadplegen, wie de steller zijner levensschets, zoo deze gevraagd werd, zijn moest, hij niet het laatst aan mij zou hebben gedacht.

Het is eene zoet weemoedige taak, die ik door

dit schrijven op mij neem, waarbij ik mij mijn overleden vriend als nog levend ga vertegenwoordigen, als kon ik het door mij beschreven blad hem ter inzage en goedkeuring overreiken. Moge het mij nu en dan hierbij te moede zijn, als of het van zijne lippen mij toeklonk: » Bene de me scripsisti, Amice!»

Maar het is mij ook eene streelende gedachte hierdoor, zij het al niet van den kansel, nog eens te kunnen spreken tot mijne geliefde Amsterdamsche Gemeente, en mijn geest als in rapport te kunnen brengen met dien van velen mijner vrienden, die, even als voor mijn onvergetelijken vriend, ook voor mij ten allen tijde een welwillend oor, huis en hart geopend hielden; die ik na jarenlange scheiding blijf hoogachten en liefhebben, gelijk zij S. hebben hooggeacht en vereerd.

Na dit woord van inleiding, ga ik tot de levensschets zelve over, die ik naar de hoofdperioden van zijn leven en het verschillend gebied zijner werkzaamheid, in onderscheidene afdeelingen heb gesplitst, waarboven ik echter niet noodig heb geacht — daar dit van zelfs uit den inhoud zal kenbaar worden — een afzonderlijk opschrift te plaatsen.

I.

HENDRIK JAN SPIJKER, den 1sten November 1802 geboren, was de zoon van brave burgerouders,

JAN SPIJKER en ELISABETH MEUR, die even als hij te Amsterdam het eerste levenslicht hadden aanschouwd. Het huis, toen en jaren lang daarna door hen bewoond, was op den Zeedijk, vlak over de O. Z. Kapel gelegen; het kerkgebouw, waarin hij zelf werd gedoopt; later zóó menigwerf den kansel beklom en aan twee zijner kinderen den doop heeft mogen toedienen. Kleine, sprekende trekken uit zijne vroegste kindsheid zijn mij niet bekend; alleenlijk is door hemzelve aangeteekend, dat hij het eerste onderricht op eene kinderschool, en daarna, van 1809—1814, bij den onderwijzer VERMEULEN, in de Stilsteeeg, op eene dusgenoemde Fransche school, heeft gevonden. Het onderwijs in den godsdienst ontving hij van den Predikant CORNELIS FORTUYN, dien hij tot aan het eind zijns levens eene hartelijke toegenegenheid is blijven toedragen. Een gelukwensch, waarmede hij, naar de toen nog in zwang zijnde gewoonte, bij den aanvang des jaars, den geliefden leeraar, uit naam zijner mede-katechizanten begroette, is nog onder zijne papieren bewaard. Zijn vader, — die, wegens het beroep, dat hij uitoefende, getrouw de Amsterdamsche beurs en de kantoren der voornaamste tabakshandelaars bezocht, doch later zijne woonplaats naar Valkenburg overbracht en aldaar in het jaar 1839 overleed — had aan zijn zoon dezelfde, althans eene geheel andere levensbestemming toegedacht, dan de verbeelding van den jeugdigen knaap zich had voorgespiegeld. Bij den blakenden dorst naar kennis, die hem vroegtijdig onder-

scheidde, blonk de stand en het werk van den predikant hem als boven alles begeerlijk toe. Daar nogtans zijne ouders, die bovendien voor een talrijk gezin hadden te zorgen, te weinig vermogend waren om in de middelen en behoeften daartoe te voorzien, scheen er aanvankelijk weinig vooruitzicht op de vervulling van dien wensch te bestaan. Ettelijke jaren waren er na den voleindigden schooltijd reeds voorbijgegaan, waarin hij — hoe beslist ook zijne keuze zich uitsprak, gestadig als tusschen hoop en vrees werd geslingerd. Toch zou die vrees beschaamd en die hope vervuld worden. Waar vindt men beter of overvloediger gelegenheid om dergelijke bezwaren te zien opgeheven, dan te Amsterdam, zoodra het blijkt dat met de ernstige en stellige begeerte ook gelukkige aanleg en vatbaarheid in den ontluikenden jongeling vereenigd zijn? En omtrent dit laatste kon, ten aanzien van den schranderen en veelbelovenden knaap, niet de geringste twijfeling bestaan. Aan de tusschenkomst en medewerking van den Predikant Visch, — dien hij eerst kort vóór diens dood persoonlijk leerde kennen, maar van de eerste ontmoeting af, als een hoogst beminnelijk grijsaard lief kreeg en vereerde — had hij het voornamelijk te danken, dat ettelijke vermogende vrienden zich vereenigden om de kosten zijner eerste studiën te dragen. Met eene *piëteit*, welke hem in mijn oog hoogelijk vereert, heeft Spijker de lijst dier inschrijving, met de namen zijner weldoeners, ter gedachtenis bewaard; namen, die nog in het oor van vele leden der Amster-

damsche gemeente schoon en liefelijk luiden; namen ook mij heilig en dierbaar, als van zulke edelgezinden, die ik reeds als kind in de ouderlijke woning heb ontmoet, of later als Predikant persoonlijk leerde kennen en hoogschatten, en van wie ik uit nog menig andere proeve weet, hoe zij gedurende hun leven met milde hand voor het Godsrijk hebben gezaaid, met de stille bede dat de gemeente, nog na hun heengaan, daarvan de goede en blijvende vrucht mocht inoogsten.

Hoe gelukkig SPIJKER zich gevoelde, toen hij eindelijk den 9^{den} Februari 1819, na voorafgaand examen, zich den toegang tot de Latijnsche scholen geopend zag, heeft hij zelf in de losse bladen uit het dagboek zijner schooljaren geteekend. (1). Met de hem eigene zucht om voortreffelijke gaven en verdiensten, waar hij die immer aantrof, te huldigen, verkondigde hij hierbij den lof van een nederigen jongeling, die meer en beter dan hij zelf of een zijner mede-geëxamineerden, de vereischte kundigheden bij dit voorloopig onderzoek toonde te bezitten; wiens naam hij niet genoemd heeft, wiens zedigheid mij verbiedt dien ook hier te noemen, maar die evenzeer tot SPIJKER's warmste vrienden en bewonderaars is blijven behooren, als hij een mijner getrouwste vrienden is gebleven tot op dezen dag.

Mijne eerste ontmoeting met SPIJKER, zonder dat

(1) Geplaatst in de „Vaderl. Letteroefeningen,” Sept. 1845, bl. 509—523 van het mengelwerk.

daarop voor alsnog eene persoonlijke kennismaking, veel minder eene nauwe vriendschapsbetrekking volgde, dagteekent reeds van deze zijne komst op de Latijnsche school. Wij behoorden wel tot dezelfde *klasse*, maar zaten niet in hetzelfde lokaal, daar de onderste klasse, wegens het groot getal der leerlingen, in twee afdeelingen, (*classis sexta vetus et nova*), onder de leiding van twee Præceptoren was gescheiden. Nauwelijks had hij daar als ruim 16-jarig jongeling op de banken der schoolknaben zijne plaats genomen, of het gerucht ging onder de scholieren uit, hoe hij allen niet enkel in leeftijd vooruit was, maar ook in vlugheid en schranderheid zeer verre overtrof. Levendig herinner ik mij, hoe ik een mijner makkers, vóór het aangaan der school, verzocht mij toch SPIJKER eens te wijzen; hoe ik hem toen, die, hoewel niet groot van statuur, toch wegens zijn leeftijd, boven het kleinere volkje uitstak, bij de poort van het ouderwetsche schoolgebouw spoedig in het oog kreeg, en hem dáár enkele oogenblikken met zeker ontzag, met dat gevoel waarmede men tot zijn meerdere opziet, zwijsend stond aan te staren; een gevoel dat mij later, hoe intiem en vertrouwelijk ook onze omgang geworden is, tegenover hem altijd is bijgebleven. Niet onnatuurlijk was het alzoo, dat iets van datzelfde gevoel in nog verhoogde mate allen aangreep en bezielde, die, in zijne naaste omgeving geplaatst, nog beter dan ik getuigen konden zijn van de verrassende en schitterende vorderingen, die hij maakte. Aan het eind van den eersten half-jarigen cursus

sprong hij — men vergunne mij de geijkte schooltermen uit mijne kinderjaren nog eens op te rake-
len — van *tertius* naar *primus*-tafel over. Ook hier behaalde hij, even als vroeger, den eersten prijs. (1) Van daar ging hij — met overspringing van de *tweede* school of *vijfde* klasse — over tot de *derde* school, en na alzoo de loopbaan aan het Gymnasium nauwelijks ter helfte gevolgd te hebben, verdween hij eensklaps uit ons gezicht. SPIJKER was in September 1820 op de rol der studenten van het *Athenaeum Illustré* ingeschreven. In anderhalf jaar had hij met glans afgedaan, waartoe, bij geregelde en trapsgewijze bevordering van de eene *klasse* naar

(1) Die plaats der eer was nogtans niet zonder zwaren kampstrijd veroverd. Zijn duchtigste mededinger was een braaf en rijk begaafd jongeling A. FRENTROP, die den R. K. godsdienst beled, en eenmaal bij het opmaken en narekenen der fouten in de *themata*, hem een blijk van edelmoedigheid gaf, dat bij SPIJKER in altoos durende gedachtenis is gebleven. Ook later bleef er tusschen de beide kampioenen eene zeer vriendschappelijke verhouding bestaan. F. liet het in zijn bekeeringsijver niet aan pogingen ontbreken om zijn vriend tot den schoot der alleenzalmakende kerk terug te brengen, of althans de belijdenis hem af te dwingen, dat deze tegenover het Protestantisme het recht of meeste voordeel aan hare zijde had. Ik behoef wel niet te zeggen, met welk een uitslag. Gedurende mijn eersten studententijd herinner ik mij uit SPIJKER's mond de mededeeling van meer dan één daarover gevoerd gesprek ontvangen te hebben, waaruit bleek hoe F. met eene fijn geslepen Dialectiek gewapend, zich in de argumentatiën, die hij bezigde, met de sprongen van een paard op het schaakbord had bewogen, maar toch ten laatste schaakmat was gezet. Gedurende mijn later verblijf te Amsterdam zag ik den ook mij gunstig bekenden Pater F. meermalen langs de straten omwandelen. Of hij mij nog herkende weet ik niet, doch eene te diepe klove was tusschen ons gegraven, dan dat eene wederzijdsche toenadering of aanknooping van vroegere banden ware denkbaar geweest.

de andere, vier en een half jaar placht besteed te worden. En — wat anders, bij mindere of meerdere overhaasting, zóó lichtelijk het geval kan zijn — wel nimmer heeft één zijner onderwijzers of medestudenten bij hem zeker gebrek aan *elementair* onderricht of gemis van grondigheid, ten aanzien der *propaedeutische* studiën, kunnen bespeuren. Door dit vroegtijdig verlaten van de *Latijnsche* school was hij ook mij vooruitgesneld. Ik verloor hem voor eene poos geheel uit het oog, maar om hem later, bij mijne bevordering van het *Gymnasium* tot de Academische lessen, weder te ontmoeten, en in hem een *Mentor* en vriend te vinden, die mij, bij den ingang van mijn jeugdig studieleven, getrouw zou ter zijde staan.

II.

Van nu af werden de lessen over de Grieksche en Latijnsche letterkunde bij den beroemden DAVID JACOBUS VAN LENNEP, over de Oostersche taalkunde bij den Hoogl. WILLMET, over stijl en Vaderlandsche geschiedenis bij den Hoogl. v. CAPPELLE, over wiskunde en wijsbegeerte bij de Hoogleeraren VAN SWINDEN en VOUTE, stipt en geregeld door hem bijgewoond. Bij zijne zucht tot zelfstandige studie, was hij gelijktijdig op het aanleggen van eene bibliotheek bedacht, om zijn hart aan eigen gekozen lectuur te kunnen ophalen. Maar, bij de beperktheid der middelen, waarover hij beschikken kon, bleef zijn boekenschat in zijne eerste studie-

jaren niet groot, veeleer klein en armoedig te noemen. Hij zelf heeft in het vroeger vermelde opstel ons vergund een oog in zijn Catalogus te slaan, die ras van het begin tot het einde is doorgelopen, waartoe naast MÜNTINGHE'S »Gesch. der Menschheid naar den Bijbel'' en VAN DER PALM'S »Bijbel voor de Jeugd'', o. a. een FLAVIUS JOSEPHUS, eene Nederd. vertaling van EUSEBIUS, »HOOFD'S Geschiedenissen'' en de »Messiade van KLOPSTOCK'' behoorden. Hij bleef echter hierbij gedachtig aan de vermaning van een vaderlijken vriend en leidsman zijner studiën, (dien hij niet heeft genoemd): »Vriendje! *non multa sed multum!* Niet op eene uitgebreide boekverzameling, maar op de keus van goede boeken en het gebruik daarvan komt het aan.'' — En inderdaad! bracht juist de schaarsheid van boekwerken, die hij bezat, hem hetzelfde niet geringe voordeel aan, wat wij bij menigen geleerde vóór de uitvinding der boekdrukkunst kunnen opmerken, dat hij door gezette en herhaalde lectuur zich den geheelen inhoud dier schriften eigen maakte en niet rustte voordat zij bij hem *in succum et sanguinem* waren overgegaan.

Van de bovengenoemde Professoren stond VAN SWINDEN het hoogst in zijne schatting aangeschreven. Het was dezen gelukt hem voor de *Mathesis*, welke hem, gelijk zoo menig ander, aanvankelijk dor, weinig behagelijk en onvruchtbaar toescheen, met eene ongeveinsde liefde, tot geestdrift toe te bezielen; maar daarbij gevoelde hij zich ook door diens geheele persoonlijkheid aangetrokken. Het voorkomen, de omgang en het karakter van dien eer-

waardigen en beminnelijken grijsaard hadden hem een steeds hooger en klimmend gevoel van eerbied ingeboezemd, dat na diens dood onverflauwd is gebleven. Nauwelijks was hij uitgesproken in zijnen lof, en telkens, waar hij daartoe gelegenheid en aanleiding vond, bracht hij het gesprek op den grooten VAN SWINDEN terug. Nog in lateren leeftijd verhaalde hij met hooge ingenomenheid, hoe VAN SWINDEN, bij al zijne nasporingen op het gebied der exacte wetenschappen en het veld der bespiegelende wijsbegeerte, even als de onvergetelijke en onsterfelijke VAN HEUSDE te Utrecht, steeds op het geloovig standpunt des Christens was gebleven, en met bewonderenswaardigen tact zelfs eene zijner Mathematische lessen over *de Quadratuur van den Cirkel* wist dienstbaar te maken, om het geloof in God en den diepsten eerbied voor het hoogste en eeuwig onbereikbare Wezen in het gemoed zijner jeugdige toehoorders op te wekken en te versterken. Toch was het aan zijne opmerking niet ontgaan, dat VAN SWINDEN, na zich onverdeeld aan de *Wiskunde* gewijd en overgegeven te hebben, van de latere wijsbegeerte minder werk dan van de vroegere gemaakt had; veel meer wat hem daarmede kon bekend maken, had hij bij diens opvolger, den Hoogleeraar VOUTE gevonden. Dit gemis deed zich te scherper voor hem gevoelen, daar geheel de richting van zijn geest er toe leidde, dat schier boven elke andere studie de Wijsbegeerte hem moest aantrekken. Hij beseftte al het onmisbare van daarin voor het minst eenige vorderingen gemaakt en zekeren

vasten grondslag voor zijne kennis verworven te hebben, vóórdat hij zich met hart en ziel tot de studie der eigenlijke Godgeleerdheid kon begeven. Met de volle borst wierp hij zich daarom op de lectuur der Kantiaansche schriften, die hem weldra met eene onbegrensde bewondering voor den Koningsberger Wijsgeer vervulden. In eene voorlezing, ten jare 1845 door hem gehouden, heeft hij o. a. eene geestige teekening opgehangen van den *Student-Philosoof* en *Kantiaan*, en er is bij mij geen twijfel aan, dat hij in deze *Type* zichzelf heeft voor oogen gehad, en met de meeste objectiviteit naar het leven heeft zoeken te schetsen. Meer dan ééne bijzonderheid, in deze schets voorkomende, verlevendigde bij mij de *reminiscensen* van het verledene, zoo als hij met hooge ingenomenheid bezig was het Kantiaansche stelsel voor mij te ontvouwen, of mij tot wederlegging van sommige paradoxe demonstratiën uitlokte, terwijl ik met al de aandacht van een *Novitius* of *Adept*, scherpluisterend aan zijne zijde was gezeten.

En hoe dikwerf is mij, nadat ik zelf in het najaar van 1823 student was geworden, dit genoegen te beurt gevallen, daar SPIJKER mij bij de eerste intrede mijner Academische loopbaan met de meeste welwillendheid te gemoet kwam, en aanstonds den vrijen toegang tot zijne woning ontsloot. Hoe ontelbare keeren richtte ik mijne schreden naar het eind van de *lange Niesel*, waar SPIJKER zijne kamers had. Hoe laat was het dikwerf des avonds geworden, eer ik hem verliet. Ik mag hieromtrent

in geene nadere bijzonderheden treden, om den schijn niet op mij te laden, als verkeerde ik in den waan, dat die bezoeken in gelijke mate de belangstelling des Lezers zouden kunnen wekken, als zij voor mij leerrijk en belangrijk geweest zijn. Maar dit toch mag ik, als hulde aan de nagedachtenis eens onvergetelijken vriends, hier geenszins terughouden, dat ik tot uitbreiding mijner kennis en voor de inrichting aan mijne studiën te geven, aan niemand, zelfs niet aan één mijner hooggeschatte Leermeesters, meer dan aan SPIJKER heb te danken gehad. Iets nog moet ik hierbij voegen. Op datzelfde jaar 1823 staarde hij later met ietwat somberen blik terug, en hij schreef daaronder in zijn Dagboek met eene bevende hand: *Twijfeling*. Hij verkeerde toen in dat tijdperk, dat nagenoeg ieder, die den voet op de baan des wetenschappelijken onderzoeks heeft geplaatst, en wien het ernstig om waarheid te doen is, iets vroeger of later wacht. Het Kerkgeloof, waarin hij was opgevoed, had toen de eerste schokken ondergaan, en niet zonder zekere huivering herinnerde hij zich de nachten, die hij toen had doorgewaakt, waarin alles tot donkerheid was geworden voor zijnen geest, en hem even wankelend en onzeker toescheen; maar de waarheid zelve dwingt mij de getuigenis af, dat hij, ook in vertrouwelijke samenspreking, niets van de bij hem opgerezene twijfelingen in het gemoed van zijn jeugdigen, nog onervaren vriend heeft zoeken over te storten.

Ik had het als geen gering voorrecht te schatten,

dat ik, pas student geworden, aanstonds in het zoogenoemde Oostersch Gezelschap: *Litteris Orientalibus sacrum* als lid werd opgenomen; een naam, die nog altijd voor velen, die een goed deel hunner studiën te Amsterdam volbrachten, den liefelijksten klank behouden heeft, en eene wereld vol herinneringen, uit den schoonen bloeitijd des levens, voor mij opwaarts roept. Dit Dispuut of Gezelschap was toen in vollen bloei, en de leden, waaruit het bestond, vormden een uitgelezen kring van jongelingen. STROEVE, STUFKEN en ASMA waren pas naar Leiden vertrokken, doch woonden nog meermalen de vergaderingen bij. Nevens hen en SPIJKER zelve leerde ik dáár zijn hoog door hem gewaardeerden boezemvriend, den zóó veelbelovenden en vroeg aan de Kerk en wetenschap ontrukten VAN HEYST, den genialen vroeggestorven MOLSTER, den zanger der »Liederen en Gebeden,» kennen en hoogschatten. Dáár werd met nog andere tijdgenooten: IMMINK, ANSPACH en STETTEROGGE, de grondslag eener duurzame vriendschap voor mij gelegd, of de band, die ons reeds vroeger samensnoerde, nog nauwer toegehaald. Dáár gevoelde SPIJKER zich volkomen op zijne plaats, en niet enkel als gewoon lid, maar ook, toen hij als *honorair* lid niet langer gehouden was de vergaderingen bij te wonen, liet hij zich gaarne in dezen kring vinden, waarop hij ten allen tijde door zijne tegenwoordigheid bezielend wist te werken. Hoe dáár gearbeid, hoe wakker en over welke diepgaande en hoogstaangelegene onderwerpen dáár bijwijlen gedisputeerd werd, dit is door hem

in de bovenvermelde Voorlezing uitvoerig beschreven. Wij nemen eene enkele bijzonderheid hieruit over, welke den heiligen ernst, die SPIJKER bij het streven naar waarheid, den diepen eerbied voor het heilige en goddelijke, die hem in zijne jongelingsjaren bezielde, op eene treffende wijze doet uitkomen. De stellingen, waarover op zekeren avond gedisputeerd werd, betroffen het inwendige wezen der Godheid, hare betrekking tot de menschenwereld, en tot den Zoon harer eeuwige liefde. Met al de wapenen, welke subtiliteit en dialectiek, solide of schijngeleerdheid konden aangeven, werd gestreden. Maar het dispuut animeerde zich, werd ten laatste niet van hartstocht en zekere bitterheid vrij, en ook daardoor gaandeweg op lossen, min eerbiedigen toon gevoerd. Toen werd op eens de praesidiale hamer gehoord. »De Moderator — een der meest dichtertelijke, geleerde, oprechte en bescheiden menschen, die ik ooit gekend heb” — het zijn SPIJKER'S eigene woorden, en hij dacht hierbij aan DAVID VAN HEYST — »De Moderator verhief op eens zijne stem en sprak: »Mijne Vrienden! laat ons bedenken, dat wij over het hoogste en het heiligste spreken! Ik vrees, dat wij in gevaar zijn om te vergeten, dat God en het Goddelijke iets meer en verhevener is dan eene phrase of thesis of syllogisme. Is het niet of alleen over grammatikale en logische vormen onder ons gehandeld werd? Laat ons daarom een enkel oogenblik den redetwist staken, om ieder voor zich zelve te denken aan God, zijn Zoon en het jongste gericht. Het heilige moet heilig behandeld worden,

ook in den studentenkring." — Na enkele oogenblikken stilte verzocht hij *defendens* en *opponenten* weder voort te gaan. Wij weten nauwelijks wien het hier medegedeelde hooger vereert, den vriend, wiens nagedachtenis hij alzoo wilde verheerlijken, of hem zelve, die, tot in vergevorderden leeftijd, van het hier gebeurde en verhaalde zulk een diepen en levendigen indruk in zijn gemoed bleef omdragen.

Ten jare 1823 had de Godgeleerde Faculteit te Utrecht eene prijsvraag uitgeschreven, waarbij de uiteenzetting en waardeering verlangd werd van de bewijsgronden, welke de Kerkvader TERTULLIAAN — voornamelijk in zijn geschrift » Apologeticus, » tot verdediging en aanprijzing van den Christelijken Godsdienst gebezigd had. SPIJKER had thans, onder de leiding van VAN HENGEL, zijn eerste studiejaar in de Godgeleerdheid volbracht, en gevoelde zich opgewekt om haar te beantwoorden. De eerstvolgende zomervacantie werd voor een goed deel aan hare bewerking besteed. Die bewerking — gelijk het vóór mij liggende Handschrift daarvan getuigenis geeft — mocht in alle opzichten voortreffelijk heeten, en liet in orde en klaarheid, in nauwkeurigheid en volledigheid, in juiste waardeering der aangevoerde bewijzen, nauwelijks iets te wenschen overig van hetgeen, tot deugdelyke beantwoording der uitgeschrevene prijsvraag, redelijker wijze van den studeerenden jongeling gevorderd mocht worden. Ook voor een keurig afschrift was gezorgd, waarbij ons beider vriend STETTEROGGE hem volvaardig zijne

diensten leende; alleenlijk moesten bewerker en afschrijver, toen het werk op het einde liep, zich ietwat haasten en menig uur van hunne nachtrust opofferen om nog tijdig gereed te zijn. Het was eenigszins twijfelachtig of de verhandelingen *vóór* of *op* den daartoe aangewezen dag moesten ingezonden zijn. De laatste als de mildste verklaring lag echter *vóór* de hand. Zóó althans werd het door SPIJKER begrepen, en om van de goede bezorging van zijn stuk volkomen verzekerd te zijn, begaf hij zich, met het toen gewone middel van vervoer — de nachtschuit — naar Utrecht, en bracht hij zelf zijn Handschrift ter plaatse, waar het behoorde. Met zekere spanning werd de uitslag door hem en de weinige vrienden, die in het geheim waren ingewijd, te gemoet gezien. Hoe jammerlijk en grievend werd hij te leur gesteld, toen hij ettelijke weken later vernam, dat niet zijne, maar de Commentatie van den student J. A. COENEN met den uitgeloofden gouden eerepenning was bekroond geworden. Het openbare verslag omtrent de ingekomene Prijsverhandelingen gaf hem de mededeeling te lezen: »dat de Theologische Faculteit met leedwezen zich verplicht had gezien, zijn stuk, als *te laat* ingezonden, buiten beoordeeling te laten.» Dit was wel de gestrengst mogelijke verklaring en toepassing der wet. Doch er waren *drie* verhandelingen ingekomen. Had SPIJKER's verhandeling alléén gestaan, het laat zich nauwelijks betwijfelen, of men zou dit *te laat*, dat in elk geval niet een verschil van weken of dagen, maar van ettelijke uren betrof, niet in aanmerking

hebben genomen, en de bekroning, waarnaar hij gewenscht had, ware hem meer dan waarschijnlijk niet ontgaan. Hoeveel ontmoedigends er ook in deze uitkomst lag, zij kon aan den ijver niet schaden, waarmede hij zich op zijne studiën bleef toelleggen. Dit bleek, toen hij reeds den 19^{den} Juni deszelfden jaars met goed gevolg zijn Candidaats-examen in de Godgeleerdheid te Leiden aflegde. Dit bleek niet minder, toen hij den 28sten dier maand, bij de uitgave van VAN HENGEL'S »Annotatio in loca nonnulla N. T.," de intrepreatatie zijns leermeesters van JOH. XIV vs. 16 met bijgevoegde theses, in de groote gehoorzaal van het Athenaeum met glans verdedigde, en nog vóór den ingang der zomervacantie, mede onder praesidium van dien Hoogleeraar, in de N. Z. Kapel zijn eerste voorstel van den kansel hield.

Die zomervacantie van 1824 zal mij altijd onvergetelijk zijn. SPIJKER had tot hiertoe de stad zijner geboorte slechts zelden verlaten, en daardoor ook weinig natuurgenet gesmaakt, maar dit genot zou hem thans in rijke mate beschoren zijn. Gelijktijdig ontvingen wij eene uitnoodiging van ons beider vriend IMMINK om ettelijke dagen bij zijne ouders, in het vriendelijke landstadsje Ootmarsum, te komen doorbrengen. SPIJKER kwam mij van een buitengoed bij Bathmen, waar ik mij bij mijne ouders bevond, afhalen. Gezamenlijk ondernamen wij de reis derwaarts, die wij voor een deel te voet, voor het grootste deel op den hortenden en stootenden bolderwagen aflegden, en wij werden in de

ouderlijke woning onzes vriends met oud-Overijselsche gulheid en hartelijkheid ontvangen. Bij het natuurschoon, dat in deze schaars bezochte streek te bewonderen valt, gevoelde hij zich als nieuw geboren, en ontsloot zich zijn hart geheel voor de reinste gewaarwordingen en genietingen, en wie hem bij den aanblik dier liefelijke, gestaåg afwisselende landtafereelen, diep bewogen had gezien, hij zou evenals wij overtuigd zijn geworden, hoe onbillijk men hem beoordeelde, indien men in hem slechts den schoolschen geleerde of koelen verstandsmensch zag. Evenals in zijne liefde voor de natuur, openbaarde zich zijn gevoel voor het schoone in zijne ingenomenheid met echte poëzie, hoe ongenadig hij ook in zijn oordeel zijn mocht over veel, wat ten onrechte met dien naam bestempeld wordt. Een tijdlang dweept hij met de *Messiede* van KLOPSTOCK. Nevens dezen heeft hij zelf BELLAMY en TOLLENS als zijne lievelingsdichters genoemd. Hij had er gerustelijk DE LAMARTINE mogen bijvoegen, wiens *Méditations* ons in eene kleine zakeditie getrouw op onze wandelingen vergezelden, en met ons verlustigde hij zich in diens heerlijke zangen, als wij in den omtrek van den Kuipers- of Heeseberg eene bekoorlijke rustplaats hadden gevonden. Als bij afwisseling en verpoozing verdiepten wij ons in Theologische gesprekken of gaven wij ons aan poëtische beschouwingen over, en met het grootste welgevallen luisterde hij naar de onder het statige lommer voorgelezene of gereciteerde verzen. Te Ootmarsum trad hij, eene predikbeurt voor den waardigen

vader onzes vriends vervullende, het eerst voor eene gemeente op, en de bezielde leerrede welke hij over Rom. VIII vs. 18 hield, en de voldoening, welke hij daarvan mocht smaken, wettigde de voorspelling volkomen, die wij in jeugdige opgewondenheid hem deden, dat hij eens onder onze eerste en meest gevierde Kanselredenaars met eere zijne plaats zou bekleeden. Op de uitgestrekte wandelingen, die wij hier dagelijks ondernamen, werden achtereenvolgens Nordhorn, Neuenhaus, het Klooster Fremewege en andere omliggende plaatsen door ons bezocht. Een uitstapje, dat wij iets verder over de grenzen naar Bentheim deden, bracht hem, die geheel aan grootsche natuurtooneelen ongewoon was, in eene ongekende bewondering en verrukking. Toch zou hij, bij den aanblik van ongelijk grootscher en stouter natuurtafereelen, een nog hooger gestemd gevoel van bewondering en verrukking leeren kennen, toen zich, twintig jaren later, in den zomer van 1844, de ongedachte gelegenheid voor hem opdeed, om eene reis naar het prachtige Zwitserland te doen, en welke diepe indrukken, welke verhevene gedachten en gewaarwordingen hij van die reis heeft medegebracht, dit heeft hij in meer dan ééne Leerrede, na zijne wederkomst, en in zijne: » Losse bladen uit mijn reisjournaal, » bij herhaling uitgesproken. (1)

Nog eens, die zomervacantie van 1824 zal mij

(1) Zie „Christ. Maandschr.” 1845, bl. 392 vgg. en 1847, bl. 529 vgg.

onvergetelijk zijn. De wederkeerige vertrouwelijkheid was hierdoor niet weinig toegenomen, en toen de Heeseberg den avond vóór het afscheid het drietal vrienden vereenigd vond; toen het heerlijke landschap bij zonneondergang vóór ons lag uitgebreid, en door SPIJKER het denkbeeld geöpperd werd, de gedachte, die ons op dit oogenblik bezielde, op te teekenen, en ter gedachtenis van ons verblijf te O. aan elkander achter te laten — toen gevoelden wij, dat wij elkanders vrienden voor het leven waren geworden. — Nog ligt het blad voor mij, dat toen door onze hand werd beschreven, en bij die herinnering uit mijne jongelingsjaren, is het mij eene streelende gedachte, dat wij aan het toen betuigde in lateren leeftijd niet ontrouw zijn bevonden.

Daar SPIJKER voornemens was te Amsterdam zijne studiën te voleindigen, was hij gehouden te *promoveeren*, alvorens tot het Proponents-examen te kunnen toegelaten worden. Nu bleek het hem, dat de arbeid, aan zijn »Tertullianus” besteed, niet vruchteloos of verloren behoefde te heeten. Hij was in de schaars beöefende Patristiek niet langer vreemdeling gebleven, maar ook met de schriften van andere Apologeten bekend en vertrouwd geworden. De keuze van een onderwerp voor zijne Dissertatie was hierdoor spoedig bepaald. Zij vestigde zich op de »Institutiones” van LACTANTIUS, welke hem reeds, wegens het smaakvolle van den vorm, zooveel aangenamer en meer onderhoudende bezigheid dan het gezwollen en stroeve

Latijn van den somberen Afrikaan beloofde. Met doorzettenden ijver ondernam en volbracht hij deze taak, en den 22sten Juni 1826 werd hij, na openbare verdediging van zijn Academisch proefschrift: »Over de waarde aan de Institutiones van LACTANTIUS toe te kennen:» » De pretio divinis LACTANTII Institutionibus statuendo,» te Leiden tot Doctor in de Godgeleerdheid bevorderd.

SPIJKER was de eerste, die na de instelling der graden, te Amsterdam zijne studiën in de Godgeleerdheid geheel voltooid had. Vreesde men dat dit voorbeeld te veelvuldige navolging zou vinden, of was men toen nog voornemens, bij de toekenning van den eersten graad met de uiterste gestrengheid te werk te gaan, dat men heeft kunnen goedvinden, hem met den *tweeden* graad af te vaardigen? Wat hiervan zijn moge, zijne voormalige onderwijzers stemden daarin overeen, dat SPIJKER zoo iemand, bij den rang van Doctor, ook den eersten graad ten volle verdiend had, en de betuigingen van lof en ingenomenheid, die hem, na de gehoudene defensie, van alle zijden toestroomden, waren wel geschikt om hem voor het gemis daarvan schadeloos te stellen. VAN HEYST en ik hadden een vers achter zijne Dissertatie geplaatst. Op de hartelijkste wijze betuigde hij zijne ingenomenheid met dit blijk onzer vriendschap. Weinige weken later, 2 Augustus 1826, werd hij nu ook, na afgelegd examen voor het Provinciaal Kerkbestuur van Zuid-Holland, tot de Evangeliebediening toegelaten. Dat hij hierbij schitterende blijken van bekwaamheid gegeven had,

werd toen reeds door zijne Examinatoren luide verkondigd; en het moet hem eene streelende voldoening geweest zijn, toen hij eene reeks van jaren later, in een register bij de » Administratie van Hervormden Eeredienst” het navolgende door bovengenoemd Kerkbestuur vermeld vond:

» Met overgroot genoegen overtuigde men zich van zijne grondige en uitgebreide wetenschap in elk vak des onderzoeks, en nam zóóveel uitmuntends waar, dat men hem met ware blijdschap en schoone verwachtingen toeliet.”

Zóó natuurlijk als het was, dat SPIJKER van deze aantekening voor zich zelve *nota* nam; dat ook zijne huisgenooten dit reepje papier, nevens andere kleine reliquiën, zorgvuldig wilden bewaard zien; zóó weinig zal hij hebben vermoed, dat deze eervolle getuigenis ooit onder de oogen des publieks zou komen. Hij zelf, gelijk hij nooit daarover sprak, zou haar wel nimmer geöpenbaard hebben. Maar de vriendenhand, die hem deze herinnering wijdt, behoeft het geene heiligschennis te achten deze kleine bijzonderheid aan de vergetelheid te onttrekken, en als een bloemke in de kroon te vlechten, die hij aan zijne urn wenscht op te hangen.

III.

» Een frissche lauwer in de haren,
 Terwijl de liefde u wenkt met mirt en rozenkrans;
 Een rijpgezwollen oogst in pas volbloede jaren;
 Een toekomst vol van hoop, waarop wij juichend staren:
 Dit, vriend! behoort u thans.”

Zóó had ik hem in de deelnemende vreugd mijns harten bij zijne promotie toegezongen. Maar hoe blijde die toekomst mocht schijnen, al spoedig werd zij weder beneveld. SPIJKER's leven, hoeveel goeds hij dankbaar erkende daarin genoten te hebben, mocht, van zijne schaduwzijde bezien, wel door hem beschouwd worden als eene aaneenschakeling van teleurstellingen en beproevingen. Wij zagen reeds hoe die in zijn studieleven hem geenszins ontgingen, en thans aan het einde dier loopbaan wachtte hem eene langdurige krankheid, waaraan niet slechts de overmatige inspanning, aan zijn promotie en proponent's-examen voorafgegaan, maar ook zieleleed gelijkelijk aandeel had. Meermalen, als ik hem bezocht, vond ik hem diep moedeloos en verslagen. Ook in het zoeken en vinden van eene standplaats was hij wel spoedig, maar niet zóó voorspoedig en volkomen naar wensch geslaagd, als men gemeend had hem te mogen toeleggen. Te Kethel delfde hij het onderspit tegenover den mededinger, die op denzelfden dag zijne gaven liet hooren die nogtans deze zijne eerste standplaats bleef behouden, en dáár zijn leven heeft doorgebracht. Te Klaaswaal was hij niet gelukkiger. Toch verschaft

de gunstige roep, die er van zijne prediking aldaar was uitgegaan, hem nog in dezelfde maand Augustus de beroeping naar Piershil, onder de classis van Brielle. Zijn vertrek naar zijne eerste standplaats, waarnaar hij vurig verlangde, werd ten gevolge van dezen ziekelijken toestand nog ettelijke maanden vertraagd. Eindelijk was het hem vergund het Leeraarsambt te aanvaarden. Hij werd den 4^{den} Maart 1827 te Piershil, door den Consulent dier plaats, VAN SCHAICK, bevestigd, en verbond zich aan zijne eerste gemeente met eene Leerrede over Ps. CXXI: 2: »Onze hulpe is van den Heer, die den hemel en de aarde gemaakt heeft.»

Met onverdeelden ijver wijdde hij zich nu aan zijn ambt en de zorg voor zijne gemeente, die ook zijn arbeid wist te waardeeren, en wél bewust toonde te zijn, welk een man van buitengewone talenten zij in haren jeugdigen leeraar verkregen had. Zijn kortstondig verblijf aldaar was over het geheel genoeglijk, en werd op ongedachte wijze hoogst belangrijk voor zijn volgend leven. Ook voor het vroeger doorgestane leed — daar de bloesem van huiselijk en huwelijksgeluk voor hem opening — zou hem hier eene gewenschte vergoeding bereid zijn. De nabijheid van Rotterdam bracht hem in kennis met den Heer WILLEM CORNELIS BROEDELET en diens familie. De oudste dochter des huizes, JOHANNA JOBINA, schonk hem hare hand, en werd den 9^{den} Januari 1828 met hem in den echt verbonden; die, moeder geworden van een talrijk

kroost, ruim 42 jaren het zuur en zoet des levens getrouwelijk met hem gedeeld, en de veelvuldige huiselijke rampen, die de beide echtgenooten getroffen hebben, moedig met hem gedragen heeft; die hem thans als weduwe overleeft; voor wie schier alle aardsche vreugde schijnt uitgebloeid, en wie de last der rampen, die nog steeds blijven drukken, te zwaarder op de gebogene schouderen moet wegen, nu haar in den dood van den waardigen en diepbetreurden echtvriend, de krachtigste steun en helper is ontzonken.

In welk eene hooge mate SPIJKER de achting en het vertrouwen zijner eerste gemeente had weten te verwerven, daarvan was ik zelf getuige, toen ik — nadat hij reeds naar Waddingsveen was beroepen, en dit beroep had aangenomen — in het voorjaar van 1829 ettelijke dagen in zijne pastorie doorbracht. Wel mocht het als een sterk sprekend blijk van dit vertrouwen gelden, dat de Kerkeraad en gemeente het geheel aan den vertrekkenden leeraar wilden overgelaten hebben, om voor een goeden opvolger te zorgen. Zijne keuze had zich op mij gevestigd, maar met opzet had hij mij daarvan onkundig gelaten. Onverwacht stond hij op mijne kamer te Leiden vóór mij, met het verzoek om den eerstvolgenden Zondag hem met de vervulling van eene preëkbeurt te helpen. Gemakkelijk was ik hiertoe te bewegen, maar ik vermoedde niet, welk eene kleine krijgslist achter dit plan verborgen lag. Dit werd mij echter, na gepreëkt te hebben, spoedig openbaar door het aanzoek des Kerkeraads

om de plaats mijns vriends, als de Predikant der gemeente, in te nemen. Gaarne wilde men, indien dit zoo zijn moest, ettelijke maanden wachten, tot dat ik beroepbaar zoude zijn. Daar ik nogtans eerst in Augustus van dat jaar voornemens was mijn kerkelijk examen te doen, en toen nog de hoop koesterde (die onverwezenlijkt is gebleven) eerst te promoveeren, vóór dat ik naar eene standplaats dong, moest ik dit op de stelligste wijze afslaan. Gelukkiger slaagde SPIJKER in het aanwenden van dezelfde poging bij onzen vriend STETTEROGGE, die werkelijk zijn opvolger geworden en in Augustus deszelfden jaars dáár in den Heiligen dienst bevestigd is.

Met dezen mijnen en zijnen vriend woonde ik SPIJKER's intrede bij te Waddingsveen, die plaats had den 31sten Mei. De plechtigheid van dien dag werd nog verhoogd, doer dat de Hoogleeraar VAN HENGEL — die vroeger verhinderd was geworden aan den wensch zijns leerlings te voldoen, om hem het eerste tot de gemeente in te leiden — het werk der bevestiging verrichtte. Deze sprak daarbij een hoog-ernstig en bemoedigend woord over MATH. X vs. 20: »Want gij zijt het niet, die spreekt, maar het is de Geest uws Vaders, die in u spreekt;» terwijl SPIJKER zelf, met eene uitmuntende leerrede over JOH. IV vs. 35—38 zijne prediking aanvaardde. De uitgebreidheid dezer gemeente vorderde veelmeer tijd voor het herderlijke werk, dan hij te Piershil had behoeven te besteden. Maar ook zijn voorraad van leerredenen was aangegroeid, en het

prediken — hoewel het hem in den aanvang, wegens de zorg die hij daaraan wijdde, zwaar genoeg was gevallen — viel hem thans gedurig gemakkelijker. Hier kon hij alzoo veelmeer dan te Piershil tijd en gelegenheid tot meer gezette studie vinden. Hier legde hij o. a. de hand aan de vertaling der »Kerkgeschiedenis van NEANDER,» waarvan alleen twee deelen in druk zijn verschenen. Vermoedelijk heeft het aanvankelijk gebrek aan deelneming hem van de voortzetting eener taak doen afzien, welke uitnemend aan hem was toevertrouwd, en later met gunstiger gevolg door den Doopsgezinden Predikant MAUVE te Haarlem is opgevat en volbracht. Hier smaakte hij de eerste vadervreugde. Zijne twee oudste kinderen zijn te Waddingsveen geboren. Hoe goed was het, dat de toekomst hierbij voor zijn oog verborgen was, en hij onbewust was, hoe hij eens uit den beker der vadersmart zou moeten drinken! Intusschen zou hij nog korter dan hij op zijne eerste standplaats had vertoefd, aan zijne tweede gemeente blijven toebehooren. De roep zijner uitmuntende predikgaven begon zich steeds verder te verspreiden, en deed hem reeds spoedig op aanzienlijke plaatsen in aanmerking komen. Eene beroeping naar de gemeente van Dordrecht, in December 1830 op hem uitgebracht en met een gunstig gevolg bekroond, bracht hem in Mei 1831 met zijn gezin derwaarts over.

De jaren, die hij te Dordrecht heeft doorgeleefd, werden door hem onder de gelukkigste jaren zijns

levens geschat. Gelijk zijn geest zich in al zijne kracht ontwikkeld had, zóó had hij nu reeds zijne volle hoogte als kanselredenaar bereikt. Hij vond hier een even uitgebreiden als aangenamen werkring, en de gemeente, vooral haar meest beschaafd en ontwikkeld gedeelte, bewees door de getrouwheid harer opkomst, hoe hoog zij zijne prediking schatte. Hij stond aan de zijde van ambtgenooten, die hem waardeerden, gelijk hij hen hoogelijk achtte. Een tijd lang zag hij, als één hunner, den vriend zijner studiejaren, STROEVE nevens zich geplaatst, met wien hij hier, gelijk ook later, den vriendschappelijken omgang kon vernieuwen. Maar den hoogsten prijs stelde hij op den omgang met den eerwaardigen VAN KOOTEN, wiens helderheid van geest en blik, al mocht het oog des lichaams verduisterd zijn, wiens opgeruimdheid van Godsvrucht, bij zóóveel innige en gemoedelijke vroomheid, evenzeer eene geheime aantrekkingskracht op hem uitoefende, als deze zich door de prediking en het verkeer van zijn jeugdigen ambtgenoot aangetrokken gevoelde. Uren lang kón hij in zijne woning en op zijn studeervertrek vertoeven, terwijl hij gaarne de taak op zich nam, den beminnelijken grijsaard, bij de verzwakking van zijn gezicht, voor te lezen, en door de leerrijke gesprekken, waarmede deze lectuur gekruid werd, zag hij zich daarvoor ruimschoots schadeloos gesteld. In de letterkundige kringen werd hij even gaarne als van den kansel gehoord. Toen dan ook in Mei 1834 het eerste beroep naar Amsterdam tot hem kwam, zegevierde

het gevoel van gehechtheid aan zijne geliefde Dordrechtsche gemeente over al het begeerlijke, dat eene verplaatsing naar de stad zijner geboorte en de aanzienlijkste gemeente des Vaderlands hem aanbood.

Een paar bijzonderheden uit den tijd van beraad, die aan deze beslissing vooraf ging, door hem zelve mij medegedeeld, mogen hier nog eene plaats vinden. Een zijner nog zeer jonge kinderen, dat wellicht spelende te ver zich van huis verwijderd had, was eens op straat verdwaald of verloren geraakt. SPIJKER en zijne echtgenootte verkeerden deswege in de grootste ongerustheid, toen de kleine aan de hand van eene zijner catechizanten vriendelijk werd thuis gebracht. In de volheid der vaderlijke vreugde betuigde SPIJKER, dat eene altoosdurende schuld van dankbaarheid op hem zou blijven rusten, en dat de brengster zich nooit te vergeefs, waar hij haar eenigen gewichtigen dienst zou kunnen bewijzen, tot hem zoude wenden. Voor deze was de dankbare blijdschap der ouders voldoening en belooning genoeg. Maar toen nu het gevaar de Dordrechtsche gemeente bedreigde van haren geliefden leeraar te verliezen, meldde zij zich bij hem aan, en kwam zij, met het dringend verzoek dat hij mocht blijven, deze schuld invorderen; en SPIJKER, die de wettigheid dezer pretensie erkende, verheugde zich hartelijk, dat hij haar met geene weigering behoeft af te wijzen, maar, door aan dit verlangen gehoor te geven, ook deze schuld kon voldoen. — Tot afwendig van dit gevaar, en in

de hoop van hem als met zilveren ketenen aan Dordrecht verbonden te houden, hadden zich intuschen ook eenige leden der gemeente, ter bijeenzaming van een belangrijk geldelijk fonds vereenigd; maar toen één hunner iets van dit plan aan SPIJKER liet doorschemeren, verbood hij op de stelligste wijze hiermede voort te gaan, onder de verklaring en bedreiging, dat hij, bij zoodanige aanbieding, zich aanstonds door zijne conscientie gedrongen zou rekenen, de tot hem gebrachte be-roeping te aanvaarden.

Hij verbond zich alzoo op nieuw aan zijne Dordrechtsche gemeente. Drie jaren mocht deze zich nog na dit tijdstip in zijn bezit verheugen, maar toen was, na een zesjarig verblijf, de aandoenlijke ure des afscheids gekomen. In October des jaars 1836 was SPIJKER andermaal naar Amsterdam be-roepen. Men wist dáár genoeg door welke nauwe banden hij zich aan Dordrecht gehecht gevoelde, doch meende, in de hoop op een gelukkiger uitslag, eene vernieuwde poging te mogen wagen. De aan-drang, waarmede het beroep des Kerkeraads, in persoonlijk bezoek en een aantal van brieven van deze zijde ondersteund werd, was bijkans niet minder sterk dan die de Dordrechtsche gemeente aanwendde, om hem nogmaals te behouden. En na langdurigen en zwaren strijd, oordeelde SPIJKER, hoeveel het hem mocht kosten, de stem der hem roepende gemeente, als den aangewezen weg der Voorzienigheid — wier leiding hij met kinderlijk vromen zin in de besturing van al zijne lotgevallen

had opgemerkt — te moeten volgen. Toch besloot hij, wat hem gereedelijk werd toegestaan, ook met het oog op het aantal leerlingen, die vóór zijn vertrek door hem tot lidmaten der gemeente wenschten aangenomen te worden, den winter in den schoot zijner geliefde gemeente door te brengen.

In geruimen tijd hadden wij niets van elkander gehoord, want beiden leden wij aan hetzelfde gebrek — zekere traagheid in het brieveschrijven. SPIJKER had echter evenmin mij, als ik hem vergeten; en dat hij mijner in vriendschap bleef gedenken, dat kon hij wel op geen meer sprekende wijze toonen, dan in den ijver, waarmede hij gedurende de laatste maanden van zijn verblijf te Dordrecht, mij — die toen Predikant te Arnhem was — als zijn opvolger zocht aan te bevelen. En toen ik nu werkelijk, weinige dagen na zijn vertrek, in Mei 1837, derwaarts beroepen werd, ontving ik, schier gelijktijdig met den beroepsbrief, een hartelijk en dringend schrijven van zijne hand, waarin hij de hoop en het verlangen uitdrukte, dat ik thans voor het minst, wat ik vroeger had afgewezen, zijn plaatsvervanger mocht worden, en tot den door hem gestaakten arbeid mocht ingaan. Hoe treffend en vleierend ook dit blijk van vriendschap en vertrouwen voor mij zijn mocht, ik kon toch onmogelijk besluiten — na pas voor Leiden bedankt en bij die gelegenheid zóó veelvuldige liefdeblijken van de zijde mijner Arnhemsche gemeente ontvangen te hebben — het beroep naar Dordrecht aan te nemen. Hij vernam

dit met leedwezen, en, al was hij te billijk en te verstandig, om niet de redenen, die mij tot dit besluit geleid hadden, te eerbiedigen, hij kon het mij toch maar half vergeven, en verweet mij daarna meermalen half schertsend, half ernstig, dat ik hem hierin andermaal had teleurgesteld.

IV.

Met zijne verplaatsing naar Amsterdam opende zich voor SPIJKER het tijdperk, waarin hij zijn gearstee, als gevierd en bewonderd kanselredenaar, het hoogst zoude zien stijgen; maar ook al het bitter-zoete zoude smaken, aan een beroemden of gevierden naam verbonden. Den 7^{den} Mei 1837 werd hij des avonds in de Oude Kerk door zijn ambtgenoot Dr. G. A. VAN LIMBURG BROUWER, naar aanleiding van 1 PETR. I vs. 10—12, bevestigd, en den daaropvolgenden Woensdagavond, 10 Mei, deed hij in de Nieuwe Kerk zijne intrede met JAKOB. I vs. 21 en 22. Hij sprak daarbij »Over den goeden geest eener Christelijke gemeente, hoedanig de leeraar zich dien, om zijns werks wil, wenschen moet (1).” Zoowel in de keuze van dezen tekst als in de behandeling van dit onderwerp scheurde reeds het bewustzijn door, dat hij, hoe gewenscht en begeerd door velen dan ook zijne komst in de gemeente zijn mocht, zich toch op zekeren

(1) Deze leerrede is geplaatst in het »Christelijk Maandschrift voor den beschaafden Stand,” Jaarg. 1843, bl. 443—465.

tegenstand had te wapenen. Intusschen werd de gunstige verwachting, die men aangaande zijne predikgaven gekoesterd had, niet slechts ten volle bevredigd, maar zelfs nog overtroffen. Het leverde inderdaad een schoon en indrukwekkend schouwspel op, zoo dikwerf men zich in die eerste tijden onder SPIJKER's gehoor bevond, in de Wester-, Nieuwe- of Amstel-kerken — als alle doorgangen in doophuis en ruim met sluitstoelen waren bezet; als de gestoelten der eer en de opgaande banken tegen de muren gelijkelijk met toehoorders waren gevuld; als men, zoo wijd het oog in het ronde kon starren, geen voetplek gronds open of ledig zag — die ontzaglijke schare te overzien, die naar den redenaar luisterde met eene aandacht, met eene stilte, welke alleen bij enkele oogeblikken van rust, of aan het eind der rede als door het geruisch eener zacht golvende zee werd vervangen. Overvulde kerken na de komst van een nieuwen leeraar zijn in groote steden, en inzonderheid in de Amsterdamsche gemeente, geenszins een vreemd, veelmeer een gewoon, en telkens terugkeerend verschijnsel te achten. Welk prediker, die daar vroeger of later zijne standplaats vond, weet dat niet genoegzaam bij eigene ervaring? Bij SPIJKER evenwel beloofde dit geenszins een ras voorbijgaand, maar veeleer een duurzaam verschijnsel te zullen worden, daar zijn gehoor, dat even uitgelezen en degelijk als talrijk mocht heeten, gedurende de eerstvolgende jaren eerder scheen toe te nemen dan te verminderen, terwijl in evenredigheid daarvan

ook het getal zijner catechizanten bleef aangroeien. Werd de prediker daarom door allen, die zich rondom zijn kansel verdrongen, met onverdeelde goedkeuring en instemming aangehoord? Dit liet zich evenmin van den inhoud zijner prediking, van het overdrijvend geruchte, dat hem reeds vóór zijne overkomst was vooruit gesnel, als van de beweging des tijds, gelijk deze toen reeds was ontstaan, voorzien of verwachten. Bij de openheid waarmede **SPJKER** zijne gevoelens uitsprak, werd er nauwelijks een scherpgeëfend oor of een meer dan gewoon ontwikkeld verstand vereischt, om op te merken, dat niet in alles de rechtzinnige leer der vaders werd verkondigd. Soms zelfs scheen zijne rede er op aangelegd en ingericht om tegenspraak te ontmoeten en uit te lokken. De gevolgen bleven niet achter. Het ontbrak niet aan naamlooze brieven, aan onaangename ontmoetingen en bejegeningen buiten zijne woning, of ook aan lastige bezoekers, die hij deswege te zijnen huize genoodzaakt was te woord te staan. Wel verre nogtans van zich hierdoor te laten afschrikken, of met den geest der schroomvalligheid en vreesachtigheid terug te deinzigen, werd hij door dien tegenstand slechts te meer aangeprikkeld om verder te gaan, dan velen met de Christelijke wijsheid en bedachtzaamheid overeenkomstig achtten te zijn. Zullen wij dit goedkeuren of prijzen? Geenszins. Toch gevoelen wij ons gedrongen den zedelijken moed zijner overtuiging te bewonderen, en mogen wij onze hulde aan zijn stelregel niet weigeren: niet angstvallig te ver-

zwijgen of te verbergen, wat als Godsdienstige en Christelijke overtuiging bij hem geworteld stond. —

Men meene nogtans niet, dat het in SPIJKER'S bedoeling hebbe gelegen veel polemiëk op den leerstoel te brengen, wat in zijn oog eene ontwijding van den kansel scheen. Daartoe was hij te zeer er op uit om aan zijne leerredenen eene *practische* en *ethische* richting te geven. Daartoe waren Godsdienst en Christendom voor hem te veel leven en kracht in de volle beteekenis des woords. De meeste gelegenheid om zijne ware gevoelens bloot te leggen, waarbij het van zelfs moest uitkomen, in hoeverre hij van het oud-kerkelijke leerstelsel afweek en verschilde, bood de prediking over den Heidelbergschen Catechismus aan. Niet weinigen bevonden zich alsdan onder zijn gehoor, die zich ter kerke hadden begeven, om met een gretig en begeerig luisterend oor te kunnen opvangen, hoe de min of meer verdachte leeraar zich over het een of ander leerstuk, dat aan de orde der behandeling lag, zoude uitspreken. Doch de voornaamste kampplaats, waar niet uitsluitend aan hem het woord verbleef, leverde de openbare catechisatie op, die op Donderdagmorgen in de Oude Kerk, met een paar onderwijzers of onderwijzeressen in den Godsdienst gehouden werd. Gedurende de maand dat SPIJKER, naar de volgorde der beurten, hier den stoel des onderwijzers innam, kon het daartoe afgebakende terrein de schaar van toehoorders te nauwernood omvatten. Zijne meest geliefde leerlingen en trouwste volgelingen, uit hooger en

lageren stand — indien hunne dagelijksche bezigheden dit veroorloofden — stelden er den hoogsten prijs op, hierbij tegenwoordig te zijn; maar ook zijne meest verklaarde tegenstanders lieten zich dáár vinden. Onder de Godsdienstonderwijzers waren er, die zijn bijzonder onderricht genoten hadden en zich geheel door hem lieten leiden en vormen. Niet allen evenwel koesterden gelijke gevoelens, en dit verschil moest zich wel in de gegevene antwoorden openbaren. De meeste en scherpste tegenspraak ging van de onderwijzeressen uit, en nu en dan werden de palen der betamelijkheid en van het aan den leeraar verschuldigde ontzag dermate overschreden, dat eene ernstige berisping van de zijde des kerkerads noodig gekeurd werd. Maar welk opzien of welke beweging dergelijke kleine voorvallen in de gemeente mochten verwekken, zij waren niet in staat SPIJKER's overtuiging te schokken of zijne gemoedsrust te storen, daar hij tegenover de gezeezene moeilijkheden, die hij in zijn werkkring ondervond, zich met de bewustheid kon troosten, dat hij door de hoogachting en liefde, hem door zulk een aanzienlijk deel der gemeente toegedragen, voortdurend zou geschraagd worden.

De zomer van 1843 bracht ons, na eene veeljarige scheiding, waarin wij elkander slechts zelden hadden ontmoet, door mijne beroeping en verplaatsing van Leiden naar Amsterdam, weder in dezelfde stad als vrienden en ambtgenooten te zamen. Het kon mij niet anders dan hoogst gewenscht en welkom zijn,

dat SPIJKER, met eene kleine afwijking van de gewone volgorde, was aangewezen, om als bevestiger op te treden. Hij volbracht dit werk op eene waardige, waarlijk indrukwekkende wijze, welke mij nog bij de herinnering aangrijpt, met eene leerrede over 1 Cor. IV vs. 3 en 4: »Want het is mij het minst door ulieden geoordeeld te worden, of door eenig menschelijk oordeel; ja ik oordeel ook mijzelf niet. Want al ben ik mij geens dings bewust, ik ben daardoor niet gerechtvaardigd; maar die mij oordeelt is de Heer!» — Deze rede droeg zoowel een *Apologetisch* als een *Paraenetisch* karakter. Zij legde de beginselen zijner eigene prediking bloot, en handhaafde die tegenover het aanmatigend vonnis der bekrompenheid; zij vermaande de gemeente tot behoedzaamheid in haar oordeel, ook bij de beoordeeling van het werk van den nieuwaangekomen leeraar, en sloot voor mij de gewichtigste wenken in: zelfstandig mijne gemeidelijke overtuiging te volgen, mij te verheffen boven het oordeel der menschen, maar des te dieper bij den aanvang mijner prediking de gedachte in mijne ziel te prenten: »die mij oordeelt is de Heer!» Zij getuigde niet minder, hoe levendig de herinnering onzer vriendschap in onze jongelingsjaren bij hem was gebleven, en geheel deelende in dit gevoel, was het mij hoogstwelgevallig bij mijne intrede hem afzonderlijk van den kansel te kunnen begroeten, en bij het woord van dank, dat ik tot hem als bevestiger had te richten, het openlijk te kunnen uitspreken, hoe hoog ik reeds vroegtijdig

hem had leeren achten, en hoeveel ik aan hem als den vriend mijner jeugd en studie jaren was verschuldigd.

Van nu af was het mij dan ook vergund — zoo dikwerf de beurt onzer dagordening ons niet tegenover elkander plaatste, en zulk eene keuze geheel vrij liet — mij onder zijne toehoorders te scharen; en onder de rijkstbegaafde predikers, die ik in mijn leeftijd gekend en met bewondering gehoord heb, schenk ik nog altijd uit volle overtuiging mede aan SPIJKER eene plaats. In zijne studie jaren dweept hij met BORGER. Ook de meest beroemde kanselredenaars uit de eeuw van LODEWIJK XIV, alsmede COQUEREL EN DES AMORIE VAN DER HOEVEN onder de toen levenden, droegen in hooge mate zijne bewondering weg. Maar hij was te zelfstandig en doorzag als *criticus* te goed, wat er aan de hoogst geroemde voorbeelden ontbrak, om zich een bepaald model te kiezen, gelijk dan ook zijne prediking geen zweem van slaafsche navolging verried. Veelmeer stond SPIJKER als oorspronkelijk-eigenaardige *type* onder de predikers van zijnen tijd eenigermate alleen. Vele trekken van overeenkomst meen ik tusschen hem en den beroemden DONKER CURTIUS, mijn voormaligen ambtgenoot te Arnhem, ontdekt te hebben. Dezelfde helderheid en bondigheid in betoog, klaarheid en gespierdheid van stijl kenmerkten beider leerredenen; maar die overeenkomst is wel zeker niet uit zucht tot navolging geboren, — daar SPIJKER DONKER vermoedelijk nimmer gehoord heeft — doch veelmeer uit overeenstemming des geestes en van

karakter te verklaren. Ook openbaarde zich tusschen beiden in andere opzichten een in het oogvallend verschil. Terwijl DONKER ieder redekunstig sieraad verachtte, en slechts door de zaken, die hij in mannelijke taal, met de hem eigene zeggenskracht voordroeg, wilde boeien of overreden — toonde SPIJKER in geenen deele hieromtrent onverschillig te zijn. In verrassende spraakwendingen, in de opneming, soms keurige uitwerking van dichtelijke beelden, in de levendigheid der voorstelling, in het plastische van teekening en beschrijving — in één woord, als eigenlijk *orator* stond SPIJKER verre boven hem.

Hoewel hij in den regel de *synthetische* preekmethode volgde, en zijne herkomst uit de school van VAN HENGEL niet verloochende, zoo had hij zich toch van de gestrengte *trichotomie*, door den leermeester voorgeschreven, ontslagen, en vormde hij ook hierin den overgang tot een volgenden tijd. Hij doorzag nog geenszins de nuttigheid van de orde, die hij volgen wilde, kunstmatig te verbergen, doch streefde bij de opgave van zijn plan naar eene edele eenvoudigheid, en toonde van eene te groote versnippering in deelen en onderdeelen afkeerig te zijn. Uitgewerkte exegetische studiën, gelijk VAN DER PALM die met een bewonderenswaardig talent had weten te geven, gelijk ze nog in de uitgegeven leerredenen van VAN HENGEL werden aangetroffen, zou men bij hem vruchteloos hebben gezocht. Nog minder opgewektheid toonde hij om zich in Dogmatische vertoogen te verdiepen, ten zij de aard des

onderwerps dit gebiedend vorderde, of dat hij tot opheldering en verdediging van zijn eigen gevoelen zich daartoe gedrongen en geroepen achtte. Wat den doorgaanden geest en inhoud zijner leerredenen betreft, er is te recht bij zijn graf op gewezen, hoe de aanhef van het LIII^{ste} Gezang:

»Mijn God! wat ooit in mij verdoof',
Dat ik altijd in U geloof',
Aan deugd en eeuwig leven —»

den hoofdinhoud zijner prediking uitmaakte. Dat geloof was leven in zijne eigene ziel geworden; en, zoo in het telkens terugkeeren dier bekende *trias* — ofschoon het Christelijke element hierbij niet ontbrak — zekere *rationalistische tendenz* zich openbaarde; zoo een deel zijner hoorders nog iets meer en iets anders, een voller en dieper greep uit het hart van het Evangelie verlangd had en in zóóverre onbevredigd bleef — menig gematigd rechtzinnige bleef hem toch gaarne hooren wegens den schat van leeringen, den fijnen opmerker en menschenkenner waardig, die hier als met volle handen werden uitgestrooid, en vooral wegens den heiligen ernst en vromen zin, welke zijne leerredenen van het begin tot het einde doordrong en bezielde.

SPIJKER's stijl bezat eene eigenschap, welke aan geen zijner aandachtige hoorders kan zijn ontgaan: de kortheid zijner volzinnen. Geheel op zich zelven staande en zonder door eenig voeg- of koppelwoord aan elkander gehecht en verbonden te zijn, volgden deze in zoo geregelde orde elkander op, dat de

concatenatie der denkbeelden hierdoor in het minst niet verstoord of belemmerd werd. Dit was hem, volgens zijne eigene verklaring, zóó tot eene tweede natuur geworden, dat hij, ook dan als hij daarvan wilde afwijken, zich ten aanzien der keus van het juiste voegwoord altijd min of meer verlegen gevoelde. Wij willen dit, uit een *stilistisch* oogpunt beschouwd, niet onvoorwaardelijk prijzen. Hoe afkeerig men, niet ten onrechte, van langgerekte volzinnen moge zijn — wij gelooven toch, dat een afwisselende periodenbouw, welke naar den aard des onderwerps zich wijzigt en als naar den gang der gedachten luistert, boven die opeenstapeling van korte volzinnen verre de voorkeur verdient. Maar zeker is het, dat die eigenschap in volkomene harmonie stond met hetgeen zijn prediktrant op het voordeeligtst kenmerkte: kernachtigheid, met eene helderheid vereenigd, welke aan het doorzichtige van het glas, aan het doorschijnende van het kristal deed denken. Het puntige der gedachte en uitdrukking kwam hierdoor te gelukkiger uit en kon te sterker spreken, en het *paraenetisch* deel zijner rede erlangde iets spreukmatigs, waardoor het te meerderen indruk maakte, te vaster in het geheugen zich prentte en te gemakkelijker kon worden medegedragen. —

SPIJKER bezat geen zware of klankvolle stem, maar hij sprak scherp gearticuleerd en afgemeten, zorgde voor de noodige rust bij de ademhaling en eene juiste plaatsing van den klemtoon, en van daar

dat zijne stem ook in de ruimste kerkgebouwen veel verder droeg, dan men in den aanvang, als wanneer zij zwak had geschenen, had durven verwachten. Zijne uitwendige voordracht was bij al de waardigheid van stand en houding, levendig en beziel, vooral tegen het einde, naarmate zijne rede zich hooger verhief; maar altijd wist hij den sterken declameertoon te vermijden, stembuiging en gesticulatie in zijne macht te houden en geheel meester van zich zelve te zijn. Daarin ligt wel voor een goed deel het geheim der uitwendige wel-sprekendheid, en daaruit verklaart zich de aandacht, waarmede men aan des sprekers lippen bleef geheid; al was het veelmeer zijn toeleg te overtuigen en te overreden, dan te ontvlammen en te ontgloeien, of zijne hoorders dermate mede te slepen, dat de bewondering in opgetogenheid en ver-rukking overging.

Niet veel, betrekkelijk weinig van SPIJKER's kansel-
arbeid heeft tot hiertoe het licht gezien. Hij was
hiermede even terughoudend als met andere voort-
brengselen van zijnen geest. Enkele leerredenen zijn
afzonderlijk uitgegeven (1). Meerdere, en daaronder
hoogst voortreffelijke, hebben in het Christelijk
Maandschrift voor den beschaafden stand eene

(1) Zoo als „Jehova is Koning,” Leerrede over Ps. XCIX vs. 1, na de troonsbeklimming van Koning WILLEM II, 1840, en „De ware eenheid der Christelijke Kerk,” Leerrede over JOH. XVII vs. 20 en 21, 1848, beiden uitgegeven bij den Boekhandelaar JOH. MÜLLER.

plaats gevonden (1). Nog andere zijn in de verzameling van »Leerredenen tot bevordering van Evangelische kennis en Christelijk leven,» bij VAN DER WIEL te Arnhem uitgegeven (2), opgenomen. Kort na zijne komst te Amsterdam hield hij zich bezig met de uitgave van een bundel Leerredenen, die in het jaar 1840 bij BLUSSÉ en VAN BRAAM te Dordrecht in het licht is verschenen. Deze leerredenen zijn aan de verschillende gemeenten, waaronder hij gearbeid had, opgedragen. Zij waren alzoo bestemd, om van zijne zijde tot een getuigenis te strekken, hoe hij deze gemeenten, en inzonderheid zijne voormalige gemeenten, in liefde bleef gedenken; maar ook om het aandenken aan den van haar gescheiden leeraar en vriend levendig te houden en de vrucht zijns werks onder hen te bestendigen. Met dit doel voor den geest, had hij aan een paar gelegenheden-rede-ningen mede eene plaats gegeven. Van de overige heeft die over: »het verlangen naar den dood,» iets dubbel belangrijks voor mij, omdat ik weet, dat SPIJKER's eigene gemoedsgesteldheid en beschouwing over het leven en den dood, toen hij haar uitsprak, zich daarin geheel heeft teruggegeven en afgespiegeld. Die bundel behoeft mijne lofspraak

(1) Zoo als: Leerrede over Efez. V vs. 19 en 20, met een naschrift over het orgel en het eerste orgelspel in de Eilands Kerk. Jaarg. 1844. Dec.

(2) Zoo als »'s Heilands verzoeking in de woestijn,» Jaarg. 1847, » Het lied der overwinning over dood en graf,» 1849, » De vreeselijke teekenen, die aan de openbaring van het CHRISRUS-rijk op aarde voorafgaan, en daarvan onafscheidelijk zijn,» 1852, » Het tafereel der verheerlijking van JEZUS op den berg,» 1862.

niet; hij heeft die bij zijne verschijning, in de openbare beoordeelingen, met eene welverdiende aanbeveling, genoegzaam gevonden. Nog altijd verdienen deze leerredenen door den aankomenden Evangeliedienaar, wegens vorm en inhoud beide, gelezen en bestudeerd te worden. In de woning zijner vroegere hoorders en vereerders, waar zij wel niet vruchteloos zullen te zoeken zijn, behooren zij in eere te blijven. — Zal ook de tegenwoordige hundert, die met deze levensschets bij het publiek wordt ingeleid, even talrijke lezers en eene daaraan geëvenredigde waardeering vinden? Zóó hartelijk als ik dit blijf wenschen, zóóveel vereenigt zich, om eene andere minder gewenschte uitkomst als mogelijk te vooronderstellen. De lectuur en het debiet van leerredenen in het algemeen, is gedurende de laatste tien of twintig jaren, uit licht verklaarbare oorzaken, niet toegenomen, maar gaandeweg verminderd. Onder SPIJKER's eigene volgelingen kunnen er niet weinigen zijn, die aangemoedigd door des leermeesters voorbeeld in de losrukking van oude banden, maar veel driftiger voortgeschreden dan hij, zich min of meer afkeerig hebben afgewend van hetgeen zij in het vroom geloof hunner kindsheid hadden lief gehad, en die thans in een ziels-toestand verkeeren, waarbij het Godsdienstig leven kwijnt en het kerkelijk leven zieltoogt, zoo het niet geheel gestorven is. — Weder anderen, teruggeschrikt voor de gevolgen, waartoe de richting, waarin zij zich bleven voortbewegen, moest leiden, kunnen zich bij vernieuwing in de armen van een

stelsel hebben geworpen, waaraan zij zich vroeger ontwassen hadden gerekend. De verdoovende invloed des tijds — die geslagen wonden, ook dezulke, die ongeneesbaar schenen, heelt en verzacht, maar ook alras zekere koelheid en onverschilligheid in de plaats van vurig gekoesterde liefde en vriendschap kan doen treden; die zoo menige herinnering heeft uitgedelgd, en zoo menigen vroeger gevierden naam in vergetelheid heeft doen wegzinken — die verdoovende invloed des tijds zal ook hier wel zijn slaapwekkend vermogen geenszins hebben verloochend. En toch blijf ik de streelende verwachting koesteren, dat er nog velen, zelfs zeer velen zijn, in wier hart zijn naam in dankbare herinnering leeft, voor wie de verschijning van dezen bundel, als de stem van een gestorven maar weder herlevenden vriend, hartelijk welkom zal zijn. Neen! het zal niet tot oneer der Amsterdamsche Gemeente gezegd moeten worden, dat een man als SPIJKER — na jaren lang met zóó grooten opgang onder haar gepredikt, geleefd en gewerkt te hebben, spoedig door haar kon vergeten worden. Er zou eene leemte in de geschiedenis onzer Vaderlandsche predikkunde, tijdens het midden dezer eeuw, ontstaan, indien SPIJKER's naam daarin onvermeld, en zijn werk, als kanselredenaar, buiten beoordeeling bleef.

V.

Bezat SPIJKER als Prediker en Redenaar uitstekende en buitengewone gaven, niet minder als *Catecheet*.

Welk eene gelukkige en voortreffelijke aanwending hij van de *Socratische* leermethode wist te maken, en hoe hij niet rustte, voordat men de waarheid, die hij ontvouwen en betoogen wilde, zich geheel had toegeëigend en volkomen verstond en doorzag — dit was reeds bij gemeenzame gesprekken in den vriendenkring te ontdekken; maar in het catechizeervertrek kwam dit met de meeste helderheid uit, en hier vertoonde hij zich in al zijne kracht. Reeds te Waddingsveen was hij begonnen eene schets der Godsdienstleer ten behoeve en gebruike van zijne leerlingen op te stellen, die echter nimmer — voor zoover ik weet — gedrukt, althans niet in den handel gebracht en verspreid is, maar door zijne leerlingen diende nageschreven te worden. Met afwijking van de meestgewone of gevolgde methode zocht SPIJKER, door verschillende oefeningen, o. a. door mondelinge mededeeling of schriftelijke opteekening, van hetgeen zij op den naastvoorgaanden Zondag gehoord hadden, het geheugen en oordeel zijner kweekelingen te oefenen, te ontwikkelen en te scherpen, en hen er aan te gewennen, om klaarheid en juistheid aan de uitdrukking hunner denkbeelden te geven. Maar was hij een hoogst voortreffelijk onderwijzer, hij was ook in vollen nadruk de vertrouwde raadsman en vriend zijner catechizanten, die in veler geheimen ingewijd, ook op hunne lotsbestemming weldadig wist te werken, en voor menigeen, wien hij den weg des levens aanwees, ook tot gids en mentor op den aardschen levensweg bleef verstrekken.

Groot was dan ook de gehechtheid, waarmede zijne catechizanten hem aanhingen, en tot in gevorderden leeftijd zich aan hem verbonden bleven gevoelen, en ik houd mij overtuigd, dat er onder mijne lezers en lezeressen niet weinigen zullen zijn, die zich hierbij met aandoening voor den geest brengen, wat ook zij voor hunne godsdienstige kennis en opleiding aan den geliefden leeraar te danken hebben.

Ook de herderlijke plichten, aan zijne ambtsbediening verbonden, toonde hij geenszins gering te schatten, maar veelmeer van het hooge belang daarvan doordrongen te zijn. Afgescheiden van het gewone huisbezoek, maakte hij veel werk van het geregeld bezoeken der gemeenteleden; en in veler hart en woning, heeft hij, door de verzoening, die hij er bewerkte, door de wijze raadgevingen, in moeilijke levensomstandigheden verstrekt, door de troostreden aan het ziekbed of in het klaaghuis gesproken, zich een blijvend gedenkteeken gesticht.

Met de innigste belangstelling bleef hij zich het lot van weduwen en weezen, ook dier knapen in het burgerweeshuis, waar hij, jaren lang, wekelijks onderricht te geven had, ook dat der cellulairgevangenen aantrekken. Dit getuigen o. a. de toespraken, die hij tot de jeugdige gevangenen richtte, en de gewichtige hierin door hem bewezene diensten zijn door de bestuurders van het »genootschap tot zedelijke verbetering der gevangenen,» hoogelijk gewaardeerd geworden.

SPIJKER's woning lag ver van de mijne. De afstand van de Keizersgracht over het Huis met de Hoofden naar den uithoek van den Zwanenburgwal tegenover het Diaconie-weeshuis, waar ik hem het langst heb gekend en het meest heb bezocht, vorderde eene te uitgestrekte wandeling, dan dat zij telkens en telkens weder kon worden hervat en herhaald. Bij den wensch om elkander meer geregeld te zien en te ontmoeten en meerder nut uit dat verkeer te trekken, dan bij deze haastig gebrachte bezoeken, of op het wekelijksch *Ministerie* kon plaats hebben, voegde zich al spoedig het verlangen een kleinen en gesloten vriendenkring te vormen, waarin wij onderwerpen van theologischen aard konden bespreken en behandelen. Het plan daartoe ging weder het eerst van SPIJKER uit, en vond bij mij te gereeder weérklank, daar ik nog de versche herinnering omdroeg van het nut en genoegen in soortgelijken kring, waartoe de Hoogleeraar VAN OORT, Dr. TICHLER en de Predikanten FANGMAN EN VAN DER POT behoord hadden, door mij te Leiden gesmaakt. Niet gemakkelijk was het evenwel bij de veelheid onzer ambtsbezigheden en de talrijkheid der vergaderingen, welke te Amsterdam zóóveel kostbaren tijd wegrooven, daartoe een geschikten avond te vinden. Eindelijk kwam dit theologisch gezelschap tot stand. Onze medeleden waren de Predikanten STROEVE, DE VOOGT, DOMPIERRE DE CHAUFÉPIÉ, BOEKE EN STUART. De hoofdtaak, welke hier ons bezig hield, was het

cursorisch lezen van het N. T., waaraan, hoewel *Exegese* de hoofdzaak bleef, van zelfs dogmatische beschouwingen en *Excursen* zich vastknoopten. Het was toen de tijd, waarin het vierde Evangelie bij de godgeleerden van de meest verschillende richtingen nog in de hoogste eere stond. De echtheid van dit geschrift werd, in weerwil van BRETSCHNEIDER'S *Probabilia*, die geheel vergeten schenen, genoegzaam boven bedenking verheven geschat; en zóó hoog was de voorliefde en waarde daaraan toegekend, dat, bij vermeenden of werkelijken strijd met de *Synoptici*, aan den geliefden discipel des Heeren, als rechter ter laatste instantie, in den regel de stem der beslissing verbleef. Vreemd was het alzoo niet, dat het Evangelie van JOHANNES het eerst aan de beurt der behandeling lag, waarop de brief »aan de Romeinen» volgde. Voorts werden nieuw uitgekomenen schriften of boekbeoordeelingen besproken, schetsen van leerredenen ontworpen of gecritiseerd; soms ook meer uitgewerkte opstellen van *Dogmatisch-Exegetischen* aard, als de vrucht eener opzettelijke kamerstudie, voorgelezen, en de aanmerkingen der leden gehoord. Behoeft het wel gezegd te worden, dat SPIJKER de ziel ook van dezen kleinen en leerzamen kring bleef uitmaken? dat hij van zijne grondige taalkennis ook hier de doorslaande blijken gaf? dat hij het woord der Schrift, bij de lezing, met tal van fijne en geestrijke aanmerkingen oversprenkelde? soms ook de gelegenheid zocht en vond, om een meer afwijkend gevoelen, bij de tegenspraak die het uitlokte, te bepleiten en te verdedigen? — Hoewel de geregelde

voortzetting en bijwoning dier samenkomsten wel iets te wenschen overlieten, hebben zij toch het genoeglijkst herdenken bij mij achtergelaten. Nog dikwerf kan ik mij te midden van dien kring verplaatsen, gelijk die gedurende de langgerekte winteravonden, bij het zonnige lamplicht, rondom de tafel of het gezellige haardvuur zich sloot. Als ik mij dan vertegenwoordig, welk een broederlijke zin en geest den grondtoon aan onze gesprekken gaf; met welk eene openheid en rondheid, voor geene verdenking of misduiding beducht, ieder gevoelen werd uitgesproken; welke samenstemming toen nog heerschte omtrent vele dierzelfde hoogaangelegene punten, die in lateren tijd voormalige vrienden en geestverwanten in scherp afgeteekende partijen tegenover elkander zouden plaatsen, — dan kost het mij zekere moeite geen »Laudator temporis acti'' te worden. En weemoed grijpt mij aan bij de gedachte, dat ik de eenig overgeblevene dier broederen ben; dat zij allen, wier namen ik hier nederschreef, wier beeld in ongedeerde levenskracht, mij hierbij weder voor de oogen rijst, reeds hunne aardsche levenstaak en levensreis hebben volbracht.

Bij de vervulling van zijn vijftiwintigjarigen Evangeliedienst (welke den 7^{den} Maart des jaars 1852 inviel) liet zich verwachten, dat SPIJKER (gelijk de gewoonte dit medebracht, gelijk meest al zijne oudere ambtgenooten tot hiertoe gedaan hadden) hieraan openlijk zou gedenken. Doch, afkeerig als hij was van veel over zich zelve op den kansel

te spreken, behield hij de hem voor dien dag aangewezen heurt, des avonds in de Amstelkerk, waar gedurende dien winter de Heidelbergse Catechismus behandeld werd. Niemand zou het den spreker euvel hebben geduid, zoo hij ditmaal zich hierover weinig bekreund had; maar SPIJKER wilde de vastgestelde orde niet verbreken en wegens den aard en rijkdom des onderwerps (het was de *tiende* afdeling over Gods Voorzienigheid) kon het hem niet moeilijk vallen, daarmede alles vast te schakelen en te verbinden, wat hij voor die ure gepast rekende, hoewel velen eenigszins teleurgesteld het heiligdom verlieten, omdat zij geene eigenlijke feestrede gehoord hadden.

Ook bij deze gelegenheid liet de Amsterdamsche gemeente — die getrouw in zijne vreugde en smart gedeeld heeft, die ook later, toen de smartelijkste beproeving, welke een ouderhart kan doen bloeden, hem en zijne gade trof, gewillig het hare bijdroeg, om zijn bitter leed te verzachten — het niet aan vele blijken van deelneming en belangstelling ontbreken. Onder de talrijke geschenken, die hem toevloeiden, verdient er één bijzondere vermelding, als hetwelk de gevers en den man voor wien het bestemd was, gelijkelijk vereert. Een exemplaar der »*Bibliotheca Patrum*» van GALLANDUS, in XIV folio deelen, prachtig gebonden, werd hem door eenige leden der Hervormde Gemeente ten geschenke aangeboden; een werk, welks bezit menige academische bibliotheek hem mocht benijden, en dat in de bijzondere boekverzameling eens geleerden schaars zal

worden aangetroffen. Het leverde het doorslaand bewijs, dat men den feestvierenden leeraar niet enkel als mensch, als vriend en prediker, maar ook als geleerde in zijne waarde wist te schatten. — Had SPIJKER, toen hij van dit prachtwerk de rijke bezitter werd, eerst aan den ingang zijner loopbaan gestaan, die hij nu reeds meer dan ter helfte had afgelegd — het zou hem de gewichtigste diensten bewezen hebben, waarvan ook anderen de goede vrucht zouden hebben ingeëogst.

Geen klein gedeelte van zijn tijd, dien hij anders aan zoodanige studie had kunnen toewijden, zag hij zich ontnomen, sinds hij aan het hoofd der redactie van het »Maandschrift voor Christenen van den beschaafden stand,» zich geplaatst zag. Gelukkiger keuze had de ring van Amsterdam bezwaarlijk kunnen doen dan toen zij SPIJKER uitnoodigde, om zich daarmede te willen belasten. En dat dit Maandschrift, toen men reeds voor zijn ondergang vreesde, nog jaren lang zijn bestaan met eere heeft gerekend, en zelfs nog een tijdperk van bloei heeft gekend, dit is wel voornamelijk aan de zorg dank te weten, door hem niet enkel aan de tijdige en geregelde verschijning, maar ook aan het degelijke gehalte van den inhoud besteed. Een groot aantal kleinere en uitvoeriger opstellen, daarin voorkomende, zijn van zijne hand. De beschouwing daarvan zou ons — vreesden wij niet voor te groote uitvoerigheid — rijke stof kunnen opleveren, om SPIJKER als onderhoudend en boeiend schrijver, als

diepzinnig en wijsgeerig denker, als veelzijdig geleerde te schetsen. Eene enkele opmerking daarover vinde ook hier hare plaats. Meesterlijk verstond SPIJKER de kunst, om van nieuw uitgekomenene werken, uitgebreide verhandelingen, of academische proefschriften een doorlopend verslag te geven, dat wel verre van een bloot uittreksel of dor geraamte te behelzen, in een wél afgerond geheel een bezielde en sprekend karakterbeeld van den schrijver en zijn werk te aanschouwen gaf (1). Hij zelf heeft die opstellen, vermeerderd met enkele redevoeringen en beoordeelingen, die in sommige Vaderlandsche Tijdschriften waren geplaatst, onder den titel van »Kleine schriften,» voor zich in een lijvigen band vereenigd. Voegt men hierbij nog de gemengde berichten, achter ieder maandnummer geplaatst, waarin hij met veel *delectus* en groote beknoptheid als uitkipte en ter lezing aanbod, wat hem in de laatst verschenen buitenlandsche Tijdschriften der mededeeling was waardig geschenen, dan zou eene compleete verzameling dier grootere en kleinere opstellen lichtelijk meerdere boekdeelen uitmaken. Jammer is het, dat zij thans, nevens zooveel goeds en voortreffelijks van genoemden en ongenoemden, wat voor

(1) Men verg. b.v.: »Het Christendom volgens het zelfsbewustzijn". Verslag van: ATH. COQUEREL, »Le Christianisme expérimental," Jaarg. 1847. »De leer der Herv. Kerk in hare grondbeginselen". (Verslag van het werk van den Hoogleraar SCHOLTEN,) Jaarg. 1850. »Evangeline, een beeld uit de Negerhut, Jaarg. 1853. »Eene Hofpredicatie onder LODEWYK XIV". (Verslag van het bekende geschrift van BUNGENER, Jaarg. 1851.)

de vergetelheid verdiende bewaard te blijven, doch in het *legio* boekdeelen van het Christelijk Maandschrift verzonken en begraven ligt, vermoedelijk zullen veroordeeld blijven, om dáár den slaap des doods te slapen. Mochten de laatste uitgevers van het Maandschrift, die ook de volle eigenaars daarvan zijn gebleven, kunnen goedvinden SPIJKER's schriftelijke nalatenschap, hetzij in haar geheel, hetzij bij wijze van bloemlezing nogmaals uit te geven — ik achte, dat zij hiermede een goed werk zouden verrichten, en dat zoodanige uitgave, wegens het belangwekkende en behagelijk afwisselende van den inhoud, zóó wel voor het geheele letterkundige publiek, als voor SPIJKER's talrijke vrienden een welkom geschenk zoude zijn.

Bij de uitgebreide werkzaamheid, welke SPIJKER gedurende zijn verblijf te Amsterdam ontwikkeld heeft, is het moeilijk hem getrouw op al zijne paden te volgen. In weerwil van de nauwe vriendschapsbetrekking, waarin ik tot hem stond, kan veel mij onbekend zijn gebleven, of thans bij de herinnering mij ontgaan. Genoeg moge het zijn nog het volgende aangestipt of vluchtig vermeld te hebben.

Gedurende eene reeks van jaren heeft hij tot de Maatschappij »Tot Nut van 't Algemeen,» wier loffelijk streven hij uit al zijn vermogen zocht te schragen en te bevorderen, in de nauwste betrekking gestaan. Grooten dank was inzonderheid het eerste Departement dier Maatschappij te Amsterdam aan hem verschuldigd, welks vergaderingen hij getrou-

welijk bijwoonde of leidde. Het verlies, bij zijn vertrek naar 's-Hage geleden, is vooral ook in dezen kring diep gevoeld. In het jaar 1854, toen het belangrijke vraagpunt omtrent de toelating van Israëlieten aanhangig was gemaakt, en later in het jaar 1863, toen hij reeds Amsterdam met der woon verlaten had, heeft hij als lid des Hoofdbestuurs de Algemeene Vergadering geöpend en den stoel des Voorzitters bekleed.

Ook in andere letterkundige Vereenigingen en Maatschappijen, zoo als »Doctrina et Amicitia" en »Felix Meritis" was hij als spreker zeer gezocht. De redactien van onderscheidene tijdschriften stelden hoogen prijs op zijne medewerking, en ontvingen van tijd tot tijd bijdragen of boekbeoordeelingen van zijne hand. De Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde te Leiden nam hem onder hare leden op, en »Doctrina" bood hem het diploma van het *honorair* lidmaatschap aan.

Hoewel eerst later als lid der hoogere kerkbesturen opgetreden, is hij ook daarin als Scriba van het Klassikaal Bestuur, als Lid van het Provinciaal Kerkbestuur van Noord-Holland, als Lid der Synodale Commissie, en tweemaal als Voorzitter der Algemeene Synode ijverig werkzaam geweest.

Bij de grondwetsherziening in 1848 en de beweging, welke dit jaar mede op kerkelijk gebied deed ontstaan, nam hij een levendig werkzaam aandeel aan de plannen, om ook de kerkelijke instellingen eene geheele herziening en hervorming te

doen ondergaan (1), en met een belangstellend en scherpwakend oog bleef hij ieder besluit der Synode volgen, dat tot verwezenlijking daarvan dienen mocht. Uitgaande van het presbyteriale karakter van ons kerkgenootschap, en het democratische beginsel, dat daarin leefde en werkte, van harte toegedaan, was hij een der meest besliste en verklaarde voorstanders der tenuitvoerlegging en toepassing van Art. 23 van het Algemeen Reglement; en geene voorspiegeling van de gevreesde gevolgen, welke daaruit allermeeest voor zijne eigene partij en richting zouden komen te ontstaan — eene vrees, die bij de uitkomst voorwaar niet ijdel of overdreven is bevonden! — was in staat hem in dit gevoelen te doen wankelen, of — gelijk hij het meende te moeten beschouwen — tot ontrouw aan zijn beginsel te verleiden.

Verschilde hij hierin van het gevoelen van velen zijner ambtgenooten — ook bij de Aprilbeweging in 1853 stond hij eenigermate op zich zelven. Hij deelde niet in de toen zóó algemeen heerschende opgewondenheid der gemoederen, en meende in de ietwat driftige beweging, zóó plotseling onder de Protestanten ontstaan, een bewijs te zien van ongelooft aan de inwendige en zegevierende kracht der waarheid. Het vermanend en bezadigend woord, dat de Synodale Commissie, waarin SPIJKER zitting had, noodig achtte tot de Gemeente te richten —

(1) Verg. zijne • Aanteekeningen op het Ontwerp van een gereviseerd algemeen reglement voor het bestuur der Herv. Kerk." 1848.

maar hetwelk, wel verre van eene goede plaats of algemeenen weërklank te vinden, levendige weerspraak wekte — was uit zijne pen gevloeid. Niet geheel kon ik zelf in de daarin uitgedrukte gevoelens deelen. Zonder iets op de zegevierende kracht der waarheid af te dingen — als men hierbij het oog op de ver verwijderde toekomst, als de ontknooping van het groote werelddrama, houdt gericht — meende ik toch, dat dit geloof ons niet van den plicht der waakzaamheid, en, waar dit geëischt werd, ook van krachtsontwikkeling tegenover de ultramontaansche Propaganda kon of mocht ontslaan, en dat de Kerkgeschiedenis ons uit de tijden der *reactie* na de Hervorming hieromtrent de duchtigste lessen gaf.

Het verschil, dat hieromtrent tusschen ons bestond, lokte in die dagen menige geanimeerde woordenwisseling uit, doch geene verkoeling of verwijdering is hieruit tusschen ons ontstaan. Veel heb ik thans geleerd met een ander oog dan vroeger te beschouwen, en ik schroom de belijdenis niet later tot het heldere inzicht te zijn geleid, hoeveel onheilig vuur, door de vermenging van Godsdienst en staatkunde, toen op den gewijden altaar is gebracht en ontstoken. Maar de hierboven uitgesprokene overtuiging is bij mij nog altijd dezelfde gebleven, en de dagen, die wij voor het tegenwoordige beleven, zijn wel geschikt om ons bij vernieuwing daarin te bevestigen.

Het mocht inderdaad als geen gering blijk van

hem vereerend vertrouwen gelden, dat SPIJKER; na pas enkele keeren als gewoon lid de Synode te hebben bijgewoond, in het jaar 1860 tot Voorzitter der Vergadering werd gekozen. Niet minder vereerend was voor hem de opdracht der Synode, waarbij zij hem eene plaats aanwees onder de Godgeleerden, aan welke het werk der nieuwe Bijbelvertaling was toevertrouwd. Gelijk hij het plan dier vertaling grootelijks had toegejuicht, zoo bleef hij met volhardenden ijver en onverflauwde liefde bezielde voor eene taak, die hij met geestdrift aanvaard had. De bewerking der vier Paulinische hoofdbrieven: aan de Romeinen, aan de Galaten en aan de Corinthiërs is, behoudens enkele kleine veranderingen, die de woord-redactie betroffen, geheel van zijne hand. Hij heeft nog lang genoeg geleefd, om de voldoening te smaken, dat hij nog de vertaling des Nieuwen Testaments, waaraan hij zelf zulk een belangrijk aandeel had gehad, voleindigd en in druk verspreid mocht zien, maar ook om de scherpe en bittere beoordeeling en veroordeeling te vernemen, die aan de dusgenoemde »Synodale Bijbelvertaling,» bij hare eerste ontvangst en verschijning bereid was.

Het kon hem, als blijk van hem vereerend vertrouwen, niet anders dan streekend zijn, door den toenmaligen Minister van Hervormden Eeredienst, Mr. J. A. JOLLES, in Augustus 1861, gekozen en geroepen te worden om deel der Commissie uit te maken, belast met de herziening der Provinciale reglementen, en, zoo noodig, met het ontwerpen

van een geheel nieuw reglement op het beheer der kerkelijke fondsen.

Ten laatste is ook 's Lands regeering in de erkenning en huldiging zijner veelzijdige verdiensten niet achter gebleven, door hem in Mei 1861 te benoemen tot Ridder der Orde van den Nederlandschen Leeuw, al hadden ook zijne talrijke vrienden en vereerders hem deze onderscheiding veel vroeger waardig gekeurd en toegedacht, dan hij die werkelijk ontving.

VI.

Maar welke eervolle onderscheidingen SPIJKER ook gedurende zijne kerkelijke loopbaan zijn te beurt gevallen, ééne en wel de hoogste en voornaamste, hem boven vele anderen toekomende, is hem ontgaan; en indien wij, zonder hooger op te zien, de zaak van eene bloot menschelijke zijde bleven beschouwen, dan zouden wij zelfs tot de uitspraak geneigd zijn, dat hij zijn eigenlijke loopbaan, de ware levensbestemming, die voor hem scheen weggelegd, gemist heeft. Het is schier overbodig het uit te spreken, dat ik hierbij gedacht wil hebben aan — een *Professoraat*. — Al de rijke geestesgaven, die zich in hem vereenigden, *culmineerden* als het ware in zijne uitstekende bekwaamheid en geschiktheid als *Docent*, om den rijkdom zijner kennis op eene heldere en bevattelijke wijze ook aan anderen mede te deelen. Welk een leerstoel hem in het vak

der Godgeleerdheid ware aangeboden — hij zou dien ongetwijfeld tot eer en sieraad hebben verstrekt. Schijnt dit stout en sterk gesproken, ik heb de innige bewustheid met deze overtuiging niet alleen te staan, maar dat al zijne nog levende vrienden hierin met mij zullen samenstemmen. Indien, gedurende onze studiejaren, in den vriendenkring, dien wij te Amsterdam vormden, de vraag tot ons ware gericht: in wien onzer de toekomstige Hoogleeraar school? wij zouden zonder aarzeling hem met den vinger hebben aangeduid, en geen andere naam zou eerder, dan de zijne, op onze lippen hebben gezweefd.

Werkelijk zijn er ook onderscheidene tijdpunten in zijn leven geweest, waarop het vooruitzicht op zóódanige benoeming meer van verre of nabij hem voor oogen zweefde; maar bij herhaling heeft hij ook hier uit den bitteren beker der teleurstelling gedronken. Bij den dood van den ook mij onvergetelijken Hoogleeraar ROOIJENS, werd SPIJKER's naam, met de namen van enkelen zijner ambtgenooten, als diens meest geschikte opvolger genoemd en aangewezen, maar juist wegens het meerdertal van namen, die hierbij half overluid, half fluisterend werden uitgesproken, oordeelden Curatoren in hunne wijsheid het veiligst, het oog van den Amsterdamschen Predikantenkring af en naar elders te moeten heenwenden; en SPIJKER zou geen oogenblik geëarzeld hebben de uitkomst gelukkig en voor het Athenæum heilrijk te noemen, dat de keus van het stedelijk bestuur zich ten laatste op den Hoogleeraar

MOLL, toen nog Predikant te Arnhem, gevestigd heeft. Reeds vroeger, toen er door het emeritaat van den Hoogleeraar CLARISSE, te Leiden, eene vacature was ontstaan, was mede aan SPIJKER gedacht, doch ook andere namen werden nevens hem genoemd. En al had zulke mededinging niet bestaan, toch zou de zaak zonder gevolg zijn gebleven, daar de Hoogleeraar SCHOLTEN, bij de opheffing van het Athenæum te Franeker, de wettigste en meest geldende aanspraak verkreeg op eene plaats, welke hem ook is toegekend, en nu reeds eene reeks van jaren met zóóveel roem door hem is vervuld en bekleed geworden. Eindelijk, toen de 70-jarige VAN HENGEL, te midden van de kracht zijner werkzaamheid, wegens zijn leeftijd genoodzaakt werd af te treden, was het niet vreemd, dat men met zekere voorkeur het oog op zijn voormaligen discipel gevestigd hield; en hoe welgevallig de benoeming van den vroeg met lauweren gekroonden NIERMEIJER dezen ook zijn mocht, dit verlangen werd op nieuw verlevendigd, toen deze jeugdige geleerde zóó vroegtijdig en onverwacht door den dood weder aan de Leidsche Hoogeschool ontviel. Van onderscheidene zijden werd die aanbeveling ondersteund. Maar de toenemende gisting en strijd in den boezem der Hervormde Kerk maakten Curatoren der Leidsche Hoogeschool eenigszins schroomvallig en weifelend bij het doen eener voordracht. Met den naam van SPIJKER werd ook die van Dr. VAN OOSTERZEE, als van den gevierden kerkredenaar en man des behouds, tegenover den erkenden liberaal op het tweetal geplaatst.

Doch dit verminderde niet, vermeerderde veeleer de moeilijkheid der keuze. Beide partijen steunden met warmte haren Candidaat, en bleven niet in gebreke om al haren invloed bij 's Lands regeering te doen gelden. Met welk gevolg? dat de benoeming, die men dagelijks verwachtte, telkens uitgesteld en verschoven, achterwege bleef. De daartoe strekkende voordracht bleef rusten, als ware zij niet geschied, en de beide mededingers zagen zich op even smartelijke en grievende wijze in hunne verwachting bedrogen.

Hoeveel nogtans bij deze uitkomst aan een samenloop van min gunstige omstandigheden moet toegeschreven worden, — eene der eerste en voornaamste oorzaken, dat hij nimmer een leerstoel aan eene onzer vaderlandsche Hoogeschoolen heeft ingenomen, keert eenigermate tot hem zelve weder, gelijk hij zelf dit in zijne latere levensjaren ingezien en met de hem eigene oprechtheid en openhartigheid erkend en beleden heeft. Hoe volijverig werkzaam hij zich betoond heeft, en hoewel het door hem geschrevene op godgeleerd en letterkundig gebied, (gelijk ons alreede is gebleken) geenszins onbeduidend is te achten, en zelfs eene belangrijke uitgebreidheid erlangt (1), het is en blijft toch te bejammeren, dat hij, in het bezit zijner beste levenskracht, al den

(1) Bij de inzage van de zeer volledige lijst van „SPIJKER'S Schriften”, door Dr. Acqvooy achter zijne verdienstelijke Levensschets geplaatst, moet men verbaasd staan over de veelheid en veelzijdigheid van onderwerpen, die door SPIJKER in eene reeks van kortere of langere opstellen behandeld zijn.

beschikbaren tijd niet aan de samenstelling van een groot en degelijk werk gewijd heeft, dat zijn naam en roem, als wetenschappelijk Godgeleerde, aanstonds op vasten en deugdelijken grondslag zou gevestigd hebben. Zonder iets van de lofspraak terug te nemen, vroeger aan zijne verstrooide opstellen toegekend, moeten wij het nogmaals betreuren, dat hij zijn talent en kracht als geleerde, in plaats van die op één punt te verzamelen, in een veeltal van kleinere opstellen verdeeld, verbrokkeld en verkrummeld heeft. Die klacht wordt mij eeniglijk ontlokt door de bewustheid, hoe hoog hij in waarheid heeft gestaan, en hoeveel meer nog hij voor tijdgenoot en nakomelingschap had kunnen worden, dan hij werkelijk geweest is. — Nog moet ik hier als hulde aan de nagedachtenis van mijn overleden vriend vermelden, dat ik bij mijne benoeming tot Hoogleeraar te Utrecht, geen zweem van naijver, die bij hem zóó lichtelijk had kunnen ontwakken, heb kunnen bespeuren, en dat hij veelmeer met wegruiming van bezwaren, die mij bleven drukken, mij krachtig heeft aangemoedigd tot het doen van een stap, die mij nimmer berouwd heeft, doch waarvan ik het gewaagde toen diep gevoelde en ook aan hem in overweging gaf.

Heeft SPIJKER nimmer de hoogte en het standpunt bereikt, waarop hij het meest als geleerde zou hebben kunnen uitblinken, een andere werkkring, niet minder gewichtig en eervol te achten, en waarin de beste vergoeding voor dit gemis was

gelegen, bleef nog aan den avond zijns levens voor hem bewaard.

Na de grondwetsherziening in het jaar 1848 had de regeering eene geheele scheiding van Kerk en Staat, als het bestendig doel van haar streven, uitgesproken. Doch men wenschte (wat als wijze behoedzaamheid verdient geprezen te worden) niet door schokken of sprongen, maar bij geleidelijken overgang tot de bereiking van dit doel te geraken. De banden, die Kerk en Staat alsnog vereenigd hielden, moesten niet vaneengereten, maar gaandeweg losgemaakt en ontbonden worden. Het liet zich hierbij lichtelijk vooruitzien, dat een afzonderlijk en zelfstandig Ministerie van Eeredienst eerlang als misplaatst en overbodig zou kunnen beschouwd worden. Maar gedurende het tijdperk van overgang, dat tot het nemen van deze voorbereidende maatregelen gevorderd werd, had men dubbele behoefte aan een man, die met uitgebreider volmacht dan de voormalige Secretaris en Adviseur bij het Ministerie van Eeredienst bekleed, in zekeren zin, als tusschenpersoon tusschen de Kerk en den Staat zou komen te staan, en terwijl hij uit naam en op gezag der Regeering handelde, beider belangen zou vertegenwoordigen en behartigen. Het getuigt van den helderen blik van het Hoofd van het toenmalig Ministerie, dat men hiervoor juist den man wist te kiezen, die wegens zijne geheele persoonlijkheid voor deze betrekking uitnemend geschikt en berekend was. SPIJKER was het beginsel der scheiding van Kerk en Staat met volle overtuiging toegedaan. Eene

vrije Kerk in een vrijen Staat zweefde ook hem als het wenschelijkst ideaal voor oogen. Op kerk-rechterlijk, zelfs op rechterlijk gebied, had hij eene meer dan gewone kunde opgedaan. Reeds lang vóór dat hij kon vermoeden dat zoodanige betrekking hem immer zou worden opgedragen, maakte hij veel werk van Statistiek en hield hij zich gaarne met Statistische berekeningen en tabellen bezig. Bij de vastheid en gestrengheid van beginselen, bezat hij ook iets van den organiseerenden geest van CALVYN, en zonder heerschzuchtige bedoelingen te koesteren, oefende hij toch, door de kracht van zijn geest, over wie hem het naast omringden, zeker gebiedend vermogen. Voeg hierbij nog de scherpte van zijn verstand, de helderheid van zijn doorzicht en de rechtschapenheid van zijn karakter, en men zal het wel als eene wijze en gelukkige keuze moeten roemen, dat SPIJKER, bij Koninklijk besluit van 18 Juni 1862, tot: »Administrateur van de zaken der Hervormde en andere Eerediensten, met uitzondering van den R. Katholieken,» werd aangesteld.

Hoeveel het hem kosten mocht van zijne ambtsbediening te scheiden — hij had lang genoeg tijd gehad zich op het te nemen besluit te beraden. Hij was volkomen bereid den hem aangeboden werkring te aanvaarden; en werkelijk bracht hij in den zomer deszelfden jaars — na aan zijne geliefde Amsterdamsche Gemeente, met het woord: »Kinderkens! het is de laatste ure (1 JON. II vs. 18^a),» een hartelijk afscheidswoord te hebben toege-

roepen (1) — met zijn gezin zijne woonplaats naar 's-Hage over.

Bij al de begaafdheid en bekwaamheid, die hij bezat, was hetgeen van hem geëischt en verwacht werd voorwaar niet licht te achten, maar zwaar genoeg en moeilijk te vervullen. Het dubbele der betrekking, waarin hij zich wegens zijne verhouding tot den Staat en de Kerk zag geplaatst; de zorg voor de kleinere Kerkgenootschappen, die mede hier aan verbonden was; de gestadige afwisseling van Ministerie van liberale of conservatieve kleur en richting (2) — en hoeveel meer nog! vereenigde zich om de taak, die hem was opgelegd, tot het omslachtigste en meest ingewikkelde, en te gelijk tot het teederste en hachelijkste werk te doen worden, waaronder zwakker hoofd en schouders, dan die hij bezat, maar al te ras zouden bezweken zijn. Toch heeft hij zich met eene voorbeeldige nauwgezetheid en trouw, in onverdroten en rusteloozen arbeid daarvan gekweten. »Volijverig werkzaam,» — de hier volgende woorden zijn bij zijn graf gesproken door den Minister Mr. J. A. JOLLES,

(1) Onder den titel: „De laatste ure,» in druk verschenen. Amst. 1862.

(2) De Ministers, waaronder SPIJKER achtereenvolgens werkzaam geweest is, waren Mr. OLIVIER en PICKÉ, Ministers van Justitie, Graaf SCHIMMELPENNINCK, Minister van Financiën, Baron VAN LIJNDEN VAN SANDENBURG, Minister van Eeredienst (gedurende den korten tijd van dit Ministerie droeg SPIJKER den titel van Secretaris-Generaal), en laatstelijk de Heer P. P. VAN BOSSE, Minister van Financiën.

die te Amsterdam tot zijne getrouwste volgers behoord had, en later hem evenzeer als Administrateur leerde hoogschatten, als hij hem als Evangeliedienaar had hooggeacht, — »Volijverig werkzaam in deze betrekking, heeft hij de belangen van Kerk en Staat gelijkelijk voorgestaan, en daarbij menigwerf een diepen blik in het Kerkelijke recht, de juistheid zijns oordeels omtrent netelige en ingewikkelde vraagpunten geöpenbaard. Getrouw voorstander der scheiding van Kerk en Staat, ging hem niet minder de bloei der Kerkgenootschappen ter harte. »Godsdienst behoort tot het wezen van den mensch; Godsdienstzin verhoogt een volk!» Van die overtuiging doordrongen, ijverde hij tegelijk voor de vrijheid en zelfstandigheid der Kerk, die hij van knellende banden zocht te ontslaan om zoo het ware leven in haar op te wekken.» Wat hierin tot zijn lof is gezegd, ik twijfel niet of het zal door de onderscheidene Ministers, aan wier zijde hij zich zag geplaatst, en die hij door zijne voorlichting diende — al deelden zij in zijne Godsdienstige of staatkundige inzichten niet — ten volle erkend worden.

Of het getal zijner vrienden hierdoor is toenomen? Deze vraag is niet zóó ras te beantwoorden. Zóó algemeen als zijne benoeming in den lande was toegejuicht, zóó overdreven was de verwachting, die velen koesterden, dat hij, zelf Predikant geweest zijnde, en op deze hoogte geplaatst, al lichtelijk door zijn invloed ten behoeve van de Kerk of van Predikanten zou weten te bewerken,

wat tot hertoe niet had mogen gelukken. Wie nogtans meenen mochten, dat hij daarom met kenelike voorliefde de belangen der Kerk tegenover den Staat of boven die van den Staat zou handhaven, hadden zich misrekend, daar SPIJKER juist deswege met te grooter schroomvalligheid en nauwgezetheid zich afvroeg, wat recht en plicht gebiedend vorderden? Het lag in den aard der zaak, dat hieruit van tijd tot tijd wel zekere spanning met bijzondere personen, of met hen, die zich geroepen zagen uitsluitend de belangen der Kerk voor te staan, moest geboren worden. Bovendien, zoo gestreng als SPIJKER voor zich zelve was, was hij dit ook voor zijne onderhoorigen, en wij allen weten, hoe lichtelijk zekere gestrengheid overmatig gekeurd of als willekeurige hardheid beschouwd en uitgelegd wordt. Maar — hoe men ook hierin over hem mocht oordeelen — wel niemand kon de schatting van zijnen eerbied weigeren aan een man, die tot in zijne laatste levensdagen zulk een aandoenlijk voorbeeld van diensttrouw en ijver gaf. Onverdeeld bleef hij zich, tot het uiterste toe, aan zijne roeping wijden. Geen lichaamslijden, door inwendig en verborgen zieleleed en pijnlijke zorgen voor de toekomst nog oneindig verzwaaard, kon hem aan zijne dagelijksche plichtsvervulling onttrekken; en wel verre van zijne werkzaamheden te beperken of te ontvluchten, scheen hij die veelmeer op te zoeken, om in den arbeid de rust te vinden, die hem elders ontvlood. Dag aan dag was hij op de gezette uren in het bekende lokaal op den Korten

Vijverberg te vinden. En wie hem in de laatste weken en dagen zijns levens bezocht, zoo als hij dáár in zijn fauteuil met bleek en afgepijnd gelaat, eenigszins gebogen hoofd, gesloten oog, luisterend of peinzend zat, hij kon meenen zich in de tegenwoordigheid van eenen reeds werkelijk gestorvene te bevinden. Moeilijk ware het geweest een opvolger te vinden, die hem in alle deelen verving, en de betrekking, die met hem in het leven was geroepen, is weder opgeheven of onvervuld gebleven na zijnen dood.

Nog blijft mij over mijn overleden vriend in eene betrekking te schetsen, waarbij weder geheel persoonlijk herinneringen kunnen spreken.

Toen de Hoogleeraar KIST tegen het einde des jaars 1859 zóó onverwacht aan de Leidsche Hoogeschool door den dood ontrukkt was geworden, was hiermede ook eene plaats onder de Directeuren van het »Haagsche Genootschap tot verdediging der Christelijke Godsdienst» ledig gevallen. Ter vervulling daarvan werd SPIJKER gelijktijdig met Dr. JAS tot bestuurder benoemd. Men hield zich hierbij aan het meestal gevolgde gebruik, dat aan twee Haagsche Predikanten in de Directie zitting verleende, maar wenschte tegelijk voor de versterking van het wetenschappelijke element te zorgen, en men had de bewustheid, door de keuze op SPIJKER te vestigen, eene goede aanwinst, vooral in dien zin, voor het Genootschap gedaan te hebben. Aan

die gunstige verwachting heeft SPIJKER, gedurende het tiental jaren, dat hij als Bestuurder des Haag-schen Genootschaps werkzaam bleef, ten volle beantwoord. De helderheid en nauwkeurigheid zijner breede en uitgewerkte adviezen, waarvan hij somwijlen slechts een deel voorlas, zijn boven mijne lofspraak verheven. Meesterlijk wist hij aan het einde de licht- en schaduwzijde, de gebreken en verdiensten der ingekomen verhandelingen, in enkele scherp geformuleerde hoofdpunten samen te trekken en sprekend te doen uitkomen. Ook hier bleek het hoeveel van de ἀκριβεία, welke met zóóveel recht in onzen VAN HENGEL, als Exegeet is geroemd geworden, op zijn Discipel was overgegaan. Hij bezat hierbij in hooge mate zekere »Divinations-» en »Combinationsgabe», waardoor hij, hoewel de anonymiteit der onbekroonde schrijvers ten volle geëerbiedigd bleef, uit kleine opmerkingen, aangaande den vermoedelijken levensstand, ouderdom en het karakter der hem geheel onbekende schrijvers, zijne gissingen mededeelde en een beeld hunner persoonlijkheid samenstelde. Ook hield hij zich met berekeningen bezig, waartoe anderen weinig lust of opgewektheid zouden gevoelen, en die soms tot het minutieuse afdaalden. Als b. v. de vraag geöpperd werd: hoeveel bladzijden in druk eene geschrevene verhandeling zoude beslaan, behoefde men nimmer verlegen te zijn. SPIJKER had dit als bij voorbaat berekend en aanstonds het nauwkeurige antwoord gereed. Naar de wetenschappelijke hoogte, waarop hij zelf was geplaatst, waren ook de eischen, die hij tot de beantwoorders

der vragen richtte, te hooger gestemd, en — zal ik ten volle mijn gevoelens uitspreken — dan was hier zijne gestrengheid somwijlen niet van zekere hardheid vrij; doch ik haast mij er bij te voegen, dat hij de gestrengheid dier eischen, ook ten aanzien der door hem zelve uitgeschrevene vragen, ten volle liet gelden en niet in het geringste verzachtte. Toch mocht hij het genoeg smaken de door hem voorgestelde prijsvraag »over de Doodstraf,” door den genialen BITSIUS beantwoord, en diens Verhandeling met het gouden eermetaal des Genootschaps bekroond te zien. De zilveren medaille, die hem als uitschrijver der vraag toekwam, werd hem weinige dagen vóór zijnen dood ter hand gesteld. Was het vreemd, dat hij, toen al het ijdele en nietige, in zulke blijken van hulde gelegen, te dieper gevoelende, zich daarvoor koud en onverschillig betoonde? — Eene andere prijsvraag, waarbij zijne eigene theologische richting zich nog scherper uitsprak, »over den aard van het wonderbegrip,” werd eerst na zijn dood beoordeeld, en wel als hulding van onmiskenbare verdiensten, een gouden eerepenning waardig gekeurd (1), maar, wegens de zwaarwichtige daartegen ingebrachte bedenkingen niet onder de werken des Genootschaps opgenomen. Over twee verhandelingen ter beantwoording eener derde, mede door hem voorgestelde prijsvraag: »over de blijvende waarde des Christen-

(1) Als schrijver dezer verhandeling, heeft zich de Heer CHAVANNES, Pasteur in het Kant. Fribourg, in Zwitserland, bekend gemaakt.

doms," staat juist te dezer dagen uitspraak te geschieden (1).

Al moest het hem moeilijk vallen, nadat hij als Administrateur was opgetreden, al de vergaderingen des Genootschaps, van het begin tot het einde, geregeld bij te wonen, zelden of nooit liet hij zijne plaats ledig, of hij kwam die straks weder innemen. Als bij verdubbeling arbeidde hij, gedurende die dagen, in zijne tusschenuren, om tijdig aanwezig te zijn in een kring, waarin hij zich zóó geheel op zijne plaats en gelukkig gevoelde, te midden van hem hoogschattende vrienden, die het in hem geleden verlies diep gevoelen en nog lang zullen betreuren.

De laatste bezending prijsverhandelingen bereikte hem in de laatste dagen zijns kwijnenden levens, toen alles reeds aan zijne hem liefhebbende betrekkingen zijn dicht genaderd uiteinde voorspelde. Diep onmachtig zich gevoelende om zich tot de lezing te zetten, greep hij met eene bevende hand de pen, en plaatste hij op den omslag het verzoek, om, indien zich daartoe de gelegenheid mocht aanbieden, deze verhandelingen nog eens later terug te mogen ontvangen. Helaas! toen die gelegenheid zich aanbood, had de lijksteen zich reeds lang over zijn koud gebeente gesloten.

(1) Nagenoeg met gelijke uitkomst als bij de voorgaande verhandeling, heeft er geene bekroning plaats gehad, maar is eene Nederd. verhandeling, onder het motto: „Het eeuwig Evangelium," eene zilveren Medaille en eene geldelijke remuneratie waardig gekeurd. Steller dezer Verhandeling is gebleken te zijn den Heer E. SNELLEN, Predikant te Driel, in Gelderland.

VII.

Als Bestuurder van het Haagsche Genootschap werd hij den 12^{den} November 1869 afgevaardigd, om den negentigjarigen VAN HENGEL op zijn geboortedag te Leiden te begroeten. In bezielde taal sprak hij den hoogerwaardigen grijsaard toe, maar tegelijk onder den diepen indruk en met de heldere bewustheid van zijn eigen dichtgenaderd levenseinde. Sedert meerdere jaren had zich steeds kennelijker geöpenbaard, welk eene ongeneesbare kwaal (*Diphtherites Mellitus*) zijne krachten langzaam ondermijnde en sloopte. Hij zelf doorzag zijn waren toestand geheel, en deelde ons daaromtrent met zeker *stoïsch phlegma* zijne eigene opmerkingen mede. Hij wist maar al te wel, dat, zoodra het lichaam de buitengewone en krachtige voeding, welke hij op raad van zijn door en door kundigen arts niet zonder gunstig gevolg aanwendde, afwees en weigerde tot zich te nemen, wat er restte van de kwijnende levensvlam alsdan maar al te spoedig zoude zijn opgeteerd. Telkenmale, als wij hem wederzagen, vonden wij hem in uitzicht en krachten teruggegaan en verminderd, maar onverzwakt en nog altijd even vaardig en wakker bleef de kracht van zijn geest. Niet zonder zeker beklemmend voor gevoel zeide ik hem voor het laatst vaarwel. Toch was, gelijk mij door zijn medicus Dr. VINCKHUYZEN verzekerd werd, de hem sloopende kwaal geenszins de naaste of eigen-

lijke oorzaak van zijn dood. De veelheid van het verdriet, waaronder hij gebogen ging, werkte veellicht mede om de ontkenning te verhaasten. Eene bijkomende beroerte maakte binnen twee dagen een einde aan zijn leven. In den nacht of vroegen morgen van den 8sten Maart 1870 ontsliep hij in ruim 67-jarigen ouderdom. God had den zwaar beproefden lijder het kruis niet van de schouderen afgenomen, maar hem van onder het kruis weggenomen, en overgebracht, waar hij een beter en hooger bestaan in de zalige gemeenschap met zijnen God hoopte weder te vinden.

Geheel deze levensschets heeft ons genoegzaam doen zien, dat SPIJKER de man niet was om zijne ware gevoelens verborgen te houden, of lang op twee gedachten te hinken. Zoodra uit de jongste *crisis* de zoogenoemde *moderne* richting te voorschijn trad, kon het voor allen, die SPIJKER van nabij hadden gekend, en hem in den ontwikkelingsgang zijner denkbeelden nauwlettend hadden kunnen volgen, niet zeer raadselachtig zijn, aan welke zijde hij zich zou scharen. Hij bewimpelde dit dan ook in geen deele, en stelde er tot op zekere hoogte zijne eere in, veel van datgene, wat hem in de nieuwe richting voornamelijk aantrok, te hebben helpen voorbereiden. En waarheid is het, dat SPIJKER, vroeger dan iemand anders, veel van den kansel uitgesproken en verkondigd heeft, wat hem

toen de scherpste veroordeeling berokkende, en wat thans door een goed deel der gemeente zonder aanstoot of ergernis wordt aangehoord. Onjuist is ook de voorstelling, als zoude hij eerst met de opkomende *Groninger* school en later met de *Leidsche* richting volgzzaam zijn medegegaan, daar hij beide veelmeer met het oog van den *eclecticus* en *criticus* beschouwde, die gaarne het goede daarin prees en aanbeval, maar ook zijne bedenkingen daartegen niet terug hield, en zijn eigen standpunt bleef innemen en bewaren. Zóólang ik echter te Amsterdam zijn omgang genoot — en ik deelde te zeer in zijn vertrouwen, dan dat hij zijn eigenlijk gevoelen voor mij zou verheeld of omwonden hebben — is mij nimmer gebleken — hoe beslist hij ook met de kerkelijke orthodoxie gebroken had, hoe scherp hij de leemten van het oudere *supranaturalisme* wist te gispen en aan te wijzen — dat hij het geloof aan het bovennatuurlijke en het daaraan verwante begrip eener stellige openbaring geheel had prijs gegeven. Willen de voorstanders der moderne richting hem toen reeds als één der hunnen beschouwd hebben, het zal *cum grano salis* moeten worden opgevat, even als dit omtrent LESSING en SCHLEIJERMACHER dient te geschieden. Hoeveel was er echter in ons beider hoofd en hart omgegaan en doorgestreden, toen wij elkander te 's-Hage wederzagen! Waartoe het verbloemd of verborgen, dat wij — al zijn wij elkanders vrienden gebleven tot aan zijn dood; al bleven wij zóó gaarne op andere punten, in elkander geestverwanten zien en waardeeren —

bij den steeds feller gevoerd wordenden strijd dezer dagen, ons op verschillend theologisch standpunt vonden geplaatst? Maar hoeveel dan ook door mijn vriend betwijfeld of onhoudbaar geacht werd, wat ik als mij heilige en dierbare waarheid nog altijd bleef vasthouden, zelfs in dit verschil van gevoelen verloochende zich geenszins alle vroegere sympathie. SPIJKER hehoorde niet tot die geavanceerd moderneren, die bij het pasverrezen licht, enkel helderheid, enkel heil in de toekomst zien, en wachtte zich wel de stoutmoedige beweesing te onderschrijven, dat de kerk als zoodanig, dat de gemeente tot bevrediging harer diepstgevoelde behoeften, voor haar troost en hoop, voor haar gemoedsleven en wandel, door de opoffering zóóveler *dogmata*, alleen gewonnen en niets verloren had. Zonder voorafgaanden inwendigen strijd — het is ons reeds uit den tijd zijner voorbereiding voor het Evangelieambt gebleken, maar mij ook door de herhaalde betuiging zijner lippen bevestigd — zonder voorafgaanden, soms langdurigen en bangen strijd, heeft hij zich nimmer van de *traditioneele* opvatting van een enkel *dogme* losgescheurd; maar had hij, na voleindigd onderzoek, eenmaal dit offer gebracht, dan sloot hij zijn oog geheel voor de heillooze en dreigende gevolgen, ook waar zijn scherpe blik die duidelijk voorzag. Aan den avond zijns levens had hij weekhartige en veemoedige oogenblikken, waarin hij de onschuld of den eenvoud des geloofs van een vroeger tijdperk kon terugwenschen of in anderen benijdbaar achtte; waarin de klank der

kerkklokstonen, gelijk zij vroeger luidden, nog eens voor zijn oor en door zijne ziel trilde. Zijne uitzichten in de eeuwigheid — ook hier geef ik zijne eigene woorden terug — waren vroeger blijder en schooner gekleurd en verrukkender geweest, maar daarom — en hier verhelderde zich zijn oog tot eene meer dan gewone flikkering van stralen — maar daarom toch niet zóó beneveld of van lichtglans beroofd, dat hij niet met volkomene berusting en zielekalmte aan zijn einde zou kunnen denken. En, welk eene wijziging of hervorming dan ook zijn geloof had ondergaan, vergeleken met het tijdstip waarop hij de Evangeliebediening had aanvaard: ongeschokt was zijne liefde, zijn eerbied voor het Christendom gebleven, waarvan hij de blijvende en onvergankelijke waarde, trots alle wisseling van vormen, wenschte verdedigd en gehandhaafd te zien.

Indien in deze schets het ware karakterbeeld van mijn ontslapen vriend niet ware te voorschijn getreden, dan zou ik geheel er aan moeten wanhoppen, het in weinige trekken af te malen. Toch mag eene poging daartoe aan het einde niet ontbreken.

Men behoefde nog geen groot gelaatkundige te zijn, om op SPIJKER's gelaat — in dat breede voorhoofd, dat helder en doordringend oog, die diepe klove boven den ongebogen maar spitsgevormden neus, die dunne ietwat saámgeknepene lippen — aanstonds eene groote mate van schrandrheid,

zielskracht en beradenheid te lezen. Het portret, dat in zijne woning hangt, is van eene sprekende gelijkheid, en geeft zoowel de lijnen en omtrekken als de uitdrukking der gelaatstrekken met de grootste getrouwheid weder. Alleen de juiste vonk in het oog ontbreekt, die daaruit de ziel moet doen spreken.

Hij was begaafd met eene scherpzinnigheid des oordeels, waarvan ik de wedergade nauwelijks heb aangetroffen; eene vastheid en juistheid van blik en eene fijnheid in de onderscheiding en ontleding van nauw aan elkander verwante begrippen, die tot verbazing dwong; een diep doorvorschenden geest, nagenoeg al de eigenschappen, die den wijsgeerigen Denker vormen. Lager stond bij hem het scheppend vermogen der phantasie, allerminst had hij eene poëtische natuur, doch aan gevoel en een open zin voor het schoone ontbrak het hem niet.

Waarheidsliefde en oprechtheid maakten de grondtrekken uit van zijn karakter. Zijne openhartigheid ging niet altijd met voorzichtigheid gepaard, en de ervaring daarmede opgedaan, heeft later iets meer geslotens en ingetrokkens aan zijn karakter gegeven, dan oorspronkelijk daaraan eigen was. Even als de waarheid had hij de gerechtigheid lief. Hij kon ontvlammen in een edelen toorn, waar hij onrecht gepleegd of de goede trouw geschonden zag. Heilig was hem het eens gegeven woord. — »Ik heb nooit,» zóó sprak zijn vriend en bloedverwant VAN KOETSVELD bij het graf, waarin zijn hulsel werd nedergelaten, »ik heb nooit zie! zulk een stipje onwaarheid van hem gehoord, en nooit

heeft hij mij ééne letter van zijne beloften geschonden." Dit is eene veelbeteekenende lofspraak! Van hoe vele, of liever van hoe weinige stervelingen zal zij kunnen geuit worden boven hun pasontsloten graf!

Hij bezat in weerwil van zijn eenigszins gestreng voorkomen, eene groote mate van goedhartigheid en een hart, dat van menschenliefde blaakte. Getuigen de vele ongelukkigen, die hij met raad en daad tot hulp en steun verstrekt heeft! En, wat men bij den doorgaanden ernst, hem eigen, allermint achter hem zou gezocht hebben, hij kon in zijn bijzonder en huiselijk leven en in den vertrouwden vriendenkring zeer opgeruimd en van goeder harte vroolijk zijn. Tranen van smart wist hij door de kracht der zelfbeheersching meestal te bedwingen, maar ik heb ook zijn oog meermalen, bij onschuldige scherts of een geestigen kwinkslag, met tranen bevochtigd gezien. Zijn diep godsdienstig gevoel en geloof heeft zich wel het meest geöpenbaard in de kalme gelatenheid en den Christelijken moed, onder het lijden — en welk een lijden! — betoond. Bij herhaling heb ik reeds hierop gezinspeeld, doch slechts even die snaar doen trillen. Helaas! de smart, die de diepste wonden slaat en verteerend aan de levensbloesem knaagt, is doorgaans het minst geschikt om ten volle geöpenbaard te worden! In de Wester Kerk te Amsterdam had hij de graven van twee zijner kinderen achtergelaten; maar wat haalde de droefheid, die hij bij dit gemis gevoelde, bij de vadersmart, die zijn hart bij de voortdurende

krankheid eener innig geliefde dochter doorboren moest; of toen hij den oudsten zijner zonen, als hoofd van een onverzorgd gezin, in den bloeitijd zijns levens zag weggerukt. En toch is hem nog het verdriet bespaard gebleven, dat de vaderlooze weezen, die hij aanstonds tot zich genomen had, aan de liefdezorg zijner gade zouden onttrokken worden, en in zóóverre is hij weggenomen vóór den dag des kwaads.

Toen de lijkstoet — die door de H. H. VAN BOSSE, Minister van Financiën, tevens belast met de zorg voor de zaken van den Hervormden Eeredienst, en Mr. J. A. JOLLES, vroeger Minister van Hervormden Eeredienst, werd geöpend, en waartoe, nevens onderscheidene bloedverwanten en vrienden, al de ambtenaren der administratie behoorden — zich op den 11^{den} Maart langs de ijle paden der stille begraafplaats bewoog, en rondom de geöpende groeve zich schaarde, toen moesten al de aanwezigen wel tot te dieperen weemoed worden gestemd bij de gedachte hoeveel roem er eens op dat hoofd had gerust, hoe bewolkt de avond zijns levens geworden was, en hoeveel lijden, naar ziel en lichaam, door hem was gedragen, waarvan hij thans door den dood was verlost.

Welke diepgevoelde woorden — waardoor aan zijne niet geringe verdiensten eene waardige hulde werd gebracht — bij zijn graf zijn gehoord, hebben wij reeds vroeger vernomen. »Vriend! wij zullen u niet vergeten!» Dit is door den laatsten spreker

geheel uit mijn hart gesproken, maar ik mag er eveneens bijvoegen, ook uit het hart der gemeenten, die hij heeft liefgehad; ook uit het hart van velen, die thans deze Levensschets uit de handen gaan leggen. En, heeft hij omtrent sommige voorwerpen des Christelijken geloofs en van de kerk der toekomst zijne eigene inzichten gehad, waarin ik hem niet kon volgen, het is en blijft mij eene troostvolle en zielverheffende gedachte, dat nu alreede het licht voor zijnen geest is opgegaan, dat den nacht van droefheid en lijden, en alle aardsche nevelen, die, hij ons grijpen en tasten naar waarheid, zóó lichtelijk ons oog verduisteren, geheel verdwijnen doet.

B. TER HAAR.

Soestdijk, Augustus 1871.